

PERHEHOIDOSTA LAITOKSEEN

Perhesijoituksen katkeamisen syitä

Mervi Hanhinen

Tampereen yliopisto/Porin yksikkö

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu- tutkielma

Toukokuu 2014

Tampereen yliopisto

Porin yksikkö, Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö

HANHINEN, MERVI: Perhehoidosta laitokseen. Perhesijoituksen katkeamisen syitä

Pro Gradu-tutkielma, 67 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Suvi Krok

Toukokuu 2014

Pro gradu- tutkielmani keskeisenä tehtävänä on tarkastella perhehoidon sijoitusten katkeamista. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin miten on perusteltu lapsen sijoitus perhehoitoon ja mitä perusteluita on käytetty sijaishuoltopaikan muutoksessa. Toivon, että tutkimalla sijaishuoltopaikan muutokseen liittyviä perusteluita ja syitä, löydän myös tietoa siitä, mitä tukea ja apua tilanteeseensa sijaisvanhemmat ovat tuoneet esiin. Voidaanko sijoitusten katkeamista ehkäistä tukitoimin?

Tutkimukseni tavoitteena on myös lisätä tietoa ja ymmärrystä lastensuojelun sosiaalityöntekijöille sijaishuoltopaikan pysyvyyden merkityksestä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Sosiaalityöntekijänä minua kiinnostaa oma roolini, miten voin auttaa sijaisvanhempia jaksamaan ja mitä palveluita he tarvitsevat. Voinko omalla toiminnallani ehkäistä perhesijoitusten katkeamisia?

Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Tutkimusaineistoni koostuu asiakirjoista, jotka koskevat eräässä keskiuudessa suomalaisessa kaupungissa parin viimeisen vuoden aikana perhehoidosta laitoshuoltoon siirtyneitä lapsia ja nuoria. Aineistona olevat asiakirjat koskevat 10 lasta ja heidän asiakirjoista selviää, mitä perusteluita on käytetty perhehoitoon sijoittamisessa ja mitä perusteluita on käytetty sijaishuoltopaikan muutospäätöksessä.

Tulosten mukaan perhehoitoon sijoittamisen syynä on kaikissa tutkimuksen tapauksissa ollut lapsen ikä. Muita perusteluita aineistosta tuli esiin lapsen tarpeet ja hänen tarvitsemansa tuki, yhteydenpito läheisiin ja sukulaisiin sekä sijaisvanhemman sopivuus tehtävään. Sijaishuoltopaikan muutoksen johtaneet syyt liittyvät joko lapsen oireiluun tai sijaisvanhemman käyttäytymiseen sekä yhteistyöongelmiin. Sijaisvanhemman uupuminen ja sijaislapsen oireilu aiheuttivat sijoituksen purkautumisen. Tuloksista päätellen lapsen etu on otettu huomioon päätöksiä tehdessä.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, perhehoito, sijaisvanhemmuus

University of Tampere

Pori Unit, School of Social Sciences and Humanities

HANHINEN, MERVI: From foster care to institutional care. Reasons for discharge of care placement.

Master`s thesis, 67 pages

Social Work

Supervisor: Suvi Krok

May 2014

The center point of my master`s thesis is to review severance of placement in foster care. Point of this study is to bring out what are the arguments for placing a child in foster care and which are the arguments for changing care place. I hope that studying those arguments and facts, that affects change of care placement, I also find information of those issues which foster parents have raised in context of support and help. Can the interruption of placement be prevented by means of supporting functions?

Objective of this study is to increase knowledge and understanding for those social workers working on the field of child welfare. As a social worker I am interested of my own role, how I can help foster parents to cope and what kind of services they need. Can I with my own actions prevent severing on placement?

This study is qualitative. Research material consists of documents of those youths and children that have been transferred from foster care to institutional care in a medium sized Finnish town inside time period of few years. Documents that are in the study concern group of 10 children and they show what the reasons for placement are in foster care and what the reasons for change in placement are.

In light of results of research in all cases reason for placement in foster care was age of children in question has been paramount. Other reasons that came up from research were needs of child and support that he/she needed, communication with relatives and family members and suitability of foster parents. Reasons for change of care placement where linked to behavior of child in care, behavior of foster parents and cooperation problems. Behavior of foster child and fatigue of foster

parents leaded in discharge of care placement. Conclusion from research is that well fare of child is taken in consideration in making of decisions.

Key words: Child welfare, Foster care, Family care, Foster

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELU	4
2.1 Lastensuojelusta yleisesti	4
2.2 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu	5
2.3 Huostaanotto	6
2.4 Lastensuojelun tilanne Suomessa	8
2.4.1 Sijaisperheisiin sijoittaminen	10
2.4.2 Suomen perhehoidon tilanne muihin pohjoismaihin verrattuna	11
3 SIJAISHUOLTO	13
3.1 Sijaishuolto	13
3.2 Perhehoito	14
3.3 Laitoshuolto	16
3.4 Sijaishuoltopaikan muutos	17
4 SIJAISVANHEMMUUS	19
4.1 Vanhemmuus	19
4.2 Sijaisvanhemmuus	21
4.3 Sijaisvanhempien tukeminen	22
4.4 Lapsen ja sijaisvanhemman välinen kiintymyssuhde	24
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
5.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset	26
5.2 Laadullinen tutkimus	27
5.3 Aineiston kuvaus	28
5.3.1 Asiakirjat tutkimusaineistona	30
5.3.2 Sisällönanalyysi	31
5.3.3 Aineiston analyysia	32
5.3.5 Eettisyys	34
6 TUTKIMUSTULOKSIA	37
6.1. Sijaishuoltoon sijoittamisen perusteet	37
6.1.1 Huostaanoton syyt sijoittamisen perusteina	37
6.2 Perustelut perhehoitoon sijoittamiselle	39
6.2.1 Syitä, miksi perhehoito ei ole lapsen edun mukainen	42
6.3 Perustelut sijaishuoltopaikan muutokseen	45
6.3.1 Sijaishuoltopaikan muutokseen johtaneet tekijät	46
6.3.2 Uuden sijaishuoltopaikan perustelut	50
6.3.3 Kiintymyssuhde sijaishuoltopaikkaa mietittäessä	53
6.4 Sijaisvanhemmille tarjottu tuki	54
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
8 LÄHTEET	63

1 JOHDANTO

Pro gradu tutkielmani tarkastelee lastensuojelun sijaishuollon perhehoitoa. Tarkoitukseni on selvittää, miksi perhesijoitukset katkeavat ja minkälaisia perusteluita käytetään, kun lapsi sijoitetaan perhehoitoon. Sijaishuoltopaikan purkautumiseen johtaneiden syiden lisäksi selvitän sitä, mitä tukea sijaisperheille on tarjottu. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä sekä yhteiskunnallisesti, inhimillisesti että taloudellisesti, sillä on tärkeää tutkia, miten lastensuojelussa onnistutaan takaamaan lapselle pysyvät ja turvalliset kasvuolosuhteet.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on noussut vuosittain 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2008 noin 16 000 lasta oli sijoitettuina kodin ulkopuolelle. Heistä noin 11 000 oli sijoitettu huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuina ja viidennes sijoituksista tehtiin tahdonvastaisesti. Uusien huostaanottojen määrä on kaksinkertaistunut vuosien 1995 ja 2007 välillä. Erityisesti nuorten huostaanotot ovat Suomessa ja muissakin Pohjoismaissa lisääntyneet. Tilastot vuodelta 2012 kertovat, että huostaanotettujen lasten määrä on 10 675, joka on sama kuin edellisenä vuonna. Uusien huostaanottojen määrä vähentyi 4 %. Kodin ulkopuolelle on sijoitettu 2012 vuoden loppuun mennessä 17 830 lasta ja heistä puolet on sijoitettu sijaisperheisiin. (THL tilasto 2012.)

Huostaanotettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on lisääntynyt joka vuosi (Bardy 2009, 56). Yhä useamman lapsen tulevaisuus ja kasvuolot ovat viranomaisten päätösten varassa. Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. (LSL 2007, 40§). Huostaanoton jälkeen lapsi siirtyy lastensuojelun sijaishuoltoon, jolla tarkoitetaan huostaan otetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella, perhehoidossa, laitoshoidossa tai muussa lapsen tarpeiden edellyttämässä paikassa (LSL 2007, 49§). Lastensuojelun perhehoidolla tarkoitetaan sijaisperheiden kotona annettavaa sijaishuoltoa, jota valvotaan sosiaalihuollon kautta. Sijaisvanhempia kutsutaan perhehoitajiksi.

Vuoden 2012 vuoden alusta lastensuojelulakiin tuli muutoksia, jotka koskevat sijaishuollon muotoa. Merkittävin muutos on, että perhehoidosta on uudistuksen myötä tullut laitoshoitona nähden ensisijainen sijaishuollon muoto. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshoitona vain, jos sitä ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla muualla. Muutos tehtiin siksi,

että se tasapuolistaisi sijoitettavien lasten mahdollisuutta päästä perhehoitoon. (Perhehoitoliitto 2012.)

Lastensuojelun perhehoito on tarkoitettu pääsääntöisesti lapsen pitkäaikaiseen sijoitukseen. Usein tavoitteena on, että lapsi asuu perheessä itsenäistymiseen saakka. Sijoitukset eivät kuitenkaan aina kestä, vaikkei lapsen sijaishuollon tarve lakkaa. Valtakunnallisen lastensuojelutilaston mukaan vuoden 2004 aikana sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista 7 %:n koti muuttui. Määrällisesti luku on pieni verrattaessa kaikkiin sijaisperhesijoituksiin. Sijoituksen purkautuminen koskettaa kuitenkin lapsen kautta monia lapsen elämään kuuluvia ihmisiä: sijaisperhettä, biologisia vanhempia, sijaisperheen biologisia ja muita sijoitettuja lapsia, sosiaalityöntekijöitä. (Janhunen 2007, 5, 12.) Erityisesti uuden lainmuutoksen myötä näen tärkeäksi tutkia, millä perusteilla lapsi pääsee perhehoitoon ja miten turvataan perhesijoituksen jatkuvuus?

Olen työskennellyt kahdeksan vuotta lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Työhöni kuuluu sekä lastensuojelun avohuollon että sijaishuollon perhe- ja laitossijoituksen asiakkaita. Työssäni jään useasti miettimään, mitä tukea ja apua sijaishuollon perhehoitajat tarvitsisivat, jotta he jaksaisivat tehdä työtään siihen saakka, kun on sovittu. Näiden vuosien aikana olen joutunut tekemään sijaishuoltopaikan muutoksia perhehoidosta laitoshuoltoon. Olen törmännyt perhehoitajien väsymiseen, toivottomuuteen ja periksi antamiseen ja siihen, että he ovat kokeneet jääneensä yksin vaikeiden asioiden kanssa. Olen myös joutunut käymään sijaishuoltopaikan muutoksen läpi lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa ja samalla ottanut osaa heidän kokemukseensa.

Sosiaalityöntekijänä minua kiinnostaa oma roolini. Miten voin auttaa perhehoitajia jaksamaan? Mitä palveluita tarjoan heille tueksi ja avuksi? Entä miten saan selville, mitä he oikeastaan tarvitsevat ja voinko omalla toiminnallani ehkäistä perhesijoitusten purkautumisen? Kaikki tieto, joka auttaa lasten asemaa ja heidän oikeuksiaan, on mielestäni tärkeää. Perhehoitajien auttaminen ja tukeminen heidän arvokkaassa työssään on tutkimisen arvoinen asia. Toiveeni on, että tutkielmastani on hyötyä lastensuojelussa toimiville sosiaalityöntekijöille ja kunnassa päättävässä asemassa oleville päättäjille, sillä sijoitusten purkautuminen ei ole kenenkään etu.

Tutkielmani etenee siten, että luvussa kaksi avaan lastensuojelun periaatteita, huostaanottoa ja lastensuojelun tilannetta Suomessa. Lastensuojelussa käytettyjen käsitteiden avaaminen selventää mitä lastensuojelu tarkoittaa, kenelle se on tarkoitettu ja kuka siitä on vastuussa. Kolmannessa luvussa selvitän yleensä sijaishuoltoa, perhehoitoa ja laitoshuoltoa. Lisäksi selvitän

sijaishuoltopaikan muutoksen. Tarkoituksena on auttaa ymmärtämään lapsen sijoitusprosessin kokonaiskuva. Luvussa neljä selvitän vanhemmuutta, sijaisvanhemmuutta ja sijaisvanhempien tukemista sekä kiintymyssuhdetta ja sen mahdollisia vaikutuksia sijoitusten purkautumiseen. Luvussa viisi tutustutaan tutkimuksen toteuttamiseen aineiston esittelyn avulla ja luvussa kuusi esittelen tutkimukseni tuloksia. Päätän työni johtopäätösten esittämiseen ja pohdintaan.

2 LASTENSUOJELUN NÄKÖKOHTIA

Tässä luvussa lähdän selvittämään lastensuojelua yleisesti sekä avaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Määrittelen huostaanoton käsitteen sekä tarkastelen lastensuojelun tilannetta Suomessa. Selvitän, mitä lastensuojelu on ja mihin lakeihin se perustuu, kuka on vastuussa kuntien lastensuojelusta ja mikä ero on ehkäisevällä lastensuojelulla ja lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla. Tutkimukseni liittyy lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun ja erityisesti sijaishuoltoon. Pyrin hahmottamaan ja tuomaan esiin kriittikittömästi kokonaiskuvan lapsen lastensuojelun asiakkuudesta ja sijoittamisesta, jotta sijoituksen purkautumiseen liittyvät moninaiset syyt voisi ymmärtää.

2.1 Lastensuojelusta yleisesti

Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa ja perustuu lastensuojelulakiin. Lastensuojelun on tarkoitus osaltaan toteuttaa Lapsen oikeuksien sopimusta. (Bardy 2009, 39.) Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen Suomen perustuslaissa ja Suomessa voimaan tulleissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Näissä laeissa ja sopimuksissa korostetaan lapsen edun huomioon ottamista kaikessa viranomaistoiminnassa. Kunnat ovat velvoitettu järjestämään lastensuojelun palveluita. Lastensuojelu voidaan jakaa ehkäisevään lastensuojeluun sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Ehkäisevää lastensuojelutyötä tehdään kunnissa peruspalveluissa, kuten esimerkiksi neuvolassa, päivähoidossa, peruskoulussa ja perhekeskuksissa. (Taskinen 2010, 19–23.)

Lastensuojelun ydin on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista ja sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Joskus perheelle tai lapselle riittää lyhyt tilapäinen apu, mutta joskus tarvitaan toimia hyvinvoinnin kaikilla ulottuvuuksilla läpi koko lapsuuden. (Bardy 2009, 41.) Taskisen (2007) mukaan lainsäädännön peruslähtökohtana on se, että vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsistaan. Koska perheellä on kasvatusvastuu, on sillä myös oikeus toteuttaa kasvatusnäkemyksiään ja arvojaan, kunhan ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Ulkopuolisilla ei ole oikeutta puuttua perheen tilanteeseen tai kasvatuseriaatteisiin ilman selkeitä perusteita. Tämä tilanne muuttuu, jos lapsen edun ja vanhemman kasvatusoikeuden välille syntyy ristiriita. Perustuslain mukaisesti julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta.

Lastensuojelulaki (417/2007) 4§ määrittää lastensuojelun keskeiset periaatteet. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia ja huoltajia lapsen huolenpidossa sekä kasvatuksessa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan mahdollisimman varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioidessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että lapselle turvataan esimerkiksi tasapainoinen kehitys ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lapselle tulee turvata myös turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus, mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurillisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (Mahkonen 2010, 96.) Laissa todetaan, että lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi.

Pelkästään lastensuojelulain keinoin ei pystytä turvaamaan lapsen oikeuksia, vaan niiden toteuttaminen koskee myös muuta lainsäädäntöä, muita viranomaisia ja koko yhteiskuntaa. (Sosiaaliportti 2012.) Peruskohtana lapsen hyvinvoinnille yhteisössä on se, että aikuinen reagoi havaitsemaan lapsen kaltoinkohtelua. Toimintavelvoite koskee kaikkia aikuisia. Lastensuojelulaki velvoittaa kunnat järjestämään lastensuojelupalvelut tarvetta vastaaviksi. Kuntien poliittisten elinten täytyy huolehtia, että lastensuojelulakia voidaan kunnassa toteuttaa. Virkamiesten tehtävänä on pitää luottamusmiehiä ajan tasalla lasten tarpeista. Näin ollen lastensuojelulain velvoita koskee kaikkia kunnan toimijoita. Kunnan on otettava huomioon kaikessa suunnittelussa ja päätöksenteossa, mitä ratkaisu merkitsee lapselle. Hyvin toteutettuina yhteiskunnan peruspalvelut, kuten terveydenhuolto, päivähoito ja peruskoulu vähentävät lastensuojelun tarvetta. Jos peruspalveluissa havaitaan ongelmat varhaisessa vaiheessa ja lapsia ja perheitä pystytään tukemaan ja ohjaamaan ja motivoimaan perheet tukea antavien palveluiden piiriin, vähennetään rankempien toimenpiteiden tarvetta. (Forsberg & Linnas 2004, 218.)

2.2 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu

Lastensuojelun asiakkuus tulee vireille yleensä lastensuojeluilmoituksen tai lapsen tai vanhemman oman pyynnön kautta. Sosiaalityöntekijä voi aloittaa lastensuojelutarpeen selvityksen saamiensa tietojen perusteella. Lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi silloin, kun sosiaalityöntekijät päättävät

aloittaa lastensuojelutarpeen selvityksen. Lastensuojelutarpeen selvitys on tärkeä, jotta löydetään oikea tuki ja apua lapselle ja hänen perheelleen. Selvityksessä on otettava huomioon nykyhetki, menneisyys ja tulevaisuus. (Taskinen 2010, 56.)

Lastensuojelu voidaan ymmärtää osaksi perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä, jonka tarkoitus on vaikeaan elämäntilanteeseen joutuneiden lasten ja heidän perheiden tukeminen. Lastensuojelutyössä arvioidaan lapsen elämän kokonaisuutta, jolloin on hyödynnettävä monien eri tieteenalojen tietoja ja teorioita. Sosiaalityöntekijä tekee perheen kanssa työskennellessään havaintoja lapsen ja vanhempien käyttäytymisestä, lapsen huolenpidosta ja hoidosta sekä vuorovaikutuksesta ja vanhemmuudesta. Työntekijän tehtävänä on tunnistaa lapsen ja perheen vaikeudet ja ohjata heidät eri palveluiden piiriin. Tukemisella pyritään auttamaan perheitä selviytymään heidän ongelmistaan sekä auttaa perhettä saamaan elämänsä taas tasapainoon. Lastensuojelutyötä ei voida yksityiskohtaisilla ohjeilla määritellä, joten työntekijän on pyrittävä arvioimaan kokonaisuutta ja sitä, miten lapsi voi, mikä takaa terveen kehityksen ja mikä vaihtoehto on riittävä lapselle. (Forsberg & Linnas 2004, 222.)

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tavoitteena on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään sekä varmistaa lapsen turvalliset ihmissuhteet. Tavoitteen saavuttamiseksi käytetään erilaisia lapsi- ja perhekohtaisia lastensuojelun muotoja, joita ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijoitukseen liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Räty 2012, 4.)

2.3 Huostaanotto

Huostaanotto on lastensuojeluntoimenpide, jolla lapsi voidaan siirtää omasta kodistaan sijaishuoltoon. Huostaanoton valmistelun yhteydessä etsitään lapselle sopiva sijaispaikka, joko perhe- tai laitoshoidosta tai ammatillisista perhekodeista. (LSL 2007, 13§, 40§, 41§.)

Ennen huostaanottoa lastensuojelun tulee tarjota perheelle avohuollon palveluita, jollei lapsen etu muuta vaadi. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon totuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (LSL 2007, 40§.) Ennen sijaishuoltoon siirtymistä, pitää lapselle tehdä huostaanotto ja sijoitus päätös. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon

tavoite perheen jälleen yhdistämisestä. (Räty 2012, 8–9.) Huostaanotto on väliaikainen toimenpide, joka on lopettava niin pian kuin olosuhteet sallivat ja jonka aikana käytettävien eritystoimenpiteiden tulee olla sopusoinnussa perheen jälleen yhdistämiseen tähtäävän perimmäisen päämäärän kanssa. Perhettä ei kuitenkaan tule yhdistää vastoin lapsen etua. (Saastamoinen 2008, 38–42.)

Huostaanoton edellytysten täytyessä lapsella on oikeus tulla huostaan otetuksi. Huostaanoton kriteerit ovat lastensuojelulaissa määritelty. Jos lapsi on huostaanoton määrittelyssä välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan hänet kiireellisesti sijoittaa. Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai kuulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. (LSL 2007, 40§).

Ennen huostaanottoa ja sijaishuollon toteutumista on arvioitava huostaanoton tarvetta ja onko sijaishuoltoon siirtyminen lapsen edun mukaista. Arvioitavia alueita ovat lapsen perushoito, lapsen ymmärtäminen, kasvuympäristö ja lapsen tuki. Perushoitoon kuuluu riittävä lepo, puhtaus ja ravinto. Pelkkä perushoito ei yksin riitä, vaan lapsi tarvitsee myös paljon muuta kehittyäkseen ja kasvaakseen. Lapsi tarvitsee perushoidon lisäksi myös ymmärrystä ja palautetta tunteistaan ja teoistaan. (Taskinen 2010, 89–90.) Näiden lisäksi lapsen kasvuympäristön on arvioitava alue. Kasvuympäristön tulee olla lapselle turvallinen ja virikkeitä antava. Lapsen tulee voida luottaa kasvattajiinsa ja voida elää ilman psyykkistä tai fyysistä uhkaa. Lapsen edun arvioinnissa on kyse kokonaisharkinnasta, joka liittyy lapsen yksilökohtaiseen tilanteeseen. (Taskinen 2010, 91–96.)

Huostaanottoasian valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän kanssa tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus.

Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan ja kartoittaa läheisten mahdollisuus osallistua lapsen tukemiseen. (STM 2012.) Sijaishuoltopaikan tulee olla sellainen, joka vastaa niihin ongelmiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteina. Lähtökohtana on myös se, että sisaruksia ei eroteta toisistaan. Erityiset syyt ja kunkin lapsen edellyttämä hoito ja huollon tarve voivat kuitenkin johtaa siihen, että sisarukset joutuvat eri sijaishuoltopaikkoihin. (Mahkonen 2010, 125.)

Huostaanoton, sijaishuollon ja huostassapidon lopettamisen päätöksistä on lapsen oma mielipide selvitettävä ja varattava lapselle mahdollisuus tulla kuulluksi. Kuultavia ovat 12-vuotta täyttänyt lapsi, lapsen vanhemmat ja lapsen huoltajat. (Räty 2012, 358.) Myös alle 12-vuotiaan mielipide on selvitettävä aina, kun lapsi osaa jo riittävästi puhua (Taskinen 2010, 95).

Lapsen matka perhehoitoon on prosessi, joka alkaa huostaanoton ja sijaishuollon valmisteluista. Ennen huostaanottoa on lapsen kanssa saatettu tehdä töitä pitkään. Hänellä on voinut olla avohuollon eri palveluita tai sitten hän on tullut kiireellisen sijoituksen kautta lastensuojelun asiakkaaksi. Huostaanotto on se toimenpide, joka käynnistää sijaishuoltopaikan selvittämisen.

Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle useilla erilaisilla päätöksillä, joiden perusteet, tarkoitus ja oikeudelliset vaikutukset voivat olla hyvinkin erilaisia (Saastamoinen 2008, 24). Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulaissa tarkoitetun väkiaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Näissä tilanteissa lapsen huolto tietyiltä osin siirtyy sosiaalitoimelle. Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle myös muutoin kuin sijaishuoltoon avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon perusteella. Tällöin kaikki huoltajan oikeudet säilyvät alaikäisen huoltajilla. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Taskinen 2007, 76. Räty 2012, 405.) Lapsen ikä ei ole merkityksellinen asia arvioitaessa, onko lapsi sijoitettava perhehoitoon vai laitoshuoltoon. Ratkaisevaa on se, missä lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito voidaan järjestää. (Räty 2012, 406.) Lapsen sijaishuoltopaikaksi tulee valita sen sijaishuollon vaihtoehto, joka on lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta paras (Saastamoinen 2008, 27).

2.4 Lastensuojelun tilanne Suomessa

Suomessa lastensuojelun tilannetta voi seurata Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen tilastojen avulla. Sinne kerätään kunnista tietoja vuosittain. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on noussut vuosittain 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2010 huostassa oli 10 003 lasta ja kodin ulkopuolelle sijoitettiin 17 064 lasta ja nuorta. Huostassa olleiden lasten määrä väheni vuodesta 2009 runsaat kaksi prosenttia, mutta kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä oli 21 prosenttia enemmän vuonna 2010 kuin 2009. (THL 2012.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoista selviää, että laitoksiin sijoitettiin vuonna 2010 38 % lapsista, perheisiin 33 %, ammatillisiin perhekoteihin 17 % ja muihin sijoituspaikkoihin 12 %. Vuoden 2011 lopussa oli huostaanotettuna 10 535 lasta ja heistä kaikista Suomen huostassa olleista lapsista 49 prosenttia oli sijoitettuna

perhehoitoon. Vuonna 2012 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista puolet oli sijoitettuna sijaisperheisiin. (THL tilasto 2012.) Vaikka huostaanotettujen määrä on vähentynyt, silti luvut ovat todella korkeita. Yleisesti ottaen huostaanottojen määrä on ollut 2000-luvulla kasvava kaikissa ikäryhmissä, mutta kasvu on ollut huomattavin 16 -17 -vuotiaiden ikäluokassa. (Laakso 2013.)

Sijaishuollon rooli muuttuu jatkuvasti ja yhä useammin lasten sijoitukset ovat lyhytaikaisia ja lapselle kasaantuu elämänsä aikana useita sijoituksia (Puonti ym. 2005, 204). Sijoitusten pituudesta tai sijaishuoltopaikan pysyvyydestä ei ole saatavilla koko Suomea koskevaa tietoa, mutta vuonna 2007 lakkautetuista huostassa pidoista on tehty alueellinen selvitys. Sen mukaan lasten huostassa olo oli kestänyt keskimäärin seitsemän vuotta ja lapset olivat tuon ajan kuluessa olleet keskimäärin kolmessa eri sijaishuoltopaikassa. (Laakso 2013.)

Lasten sijoituspolut vaihtelevat suuresti. Lapsi voi esimerkiksi päätyä monia vuosia kestävään huostaanottoon ja huolenpitoon perhehoidossa, muutaman vuoden hoitojaksoon laitoshoidossa, lyhyeen kriisisijoitusjaksoon vastaanottoyksikössä tai useisiin sijoitusjaksoihin eri paikoissa. (Bardy 2009, 56.) Tavoitteena kuitenkin on, että huostaanotetuille lapsille saataisiin pysyvä kasvuympäristö ja ihmissuhteet. (Puonti ym. 2005, 204). Pysyvyydellä on viitattu lapsen ja biologisen vanhempien välisten suhteiden pysyvyyteen sijoituksen aikana, sijaishuoltopaikan pysyvyyteen sekä muiden lasten arkeen liittyvien instituutioiden ja palvelujen pysyvyyteen. Sijoitettujen lasten kohdalla on korostettu ihmissuhteiden pysyvyyden tarkastelua laajasta näkökulmasta ja muistutettu, että sijoitetun lapsen kannalta kyse on monista erilaisista suhteista: suhteista biologisiin vanhempiin, sijaisperheeseen, laitoksen henkilökuntaan, kunnan sosiaalityöntekijään, kavereihin sekä sukulaisiin. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010.)

Suurin osa huostaanotoista perustuu suostumukseen. Vuonna 2012 80 prosenttia ensimmäisistä huostaanotoista oli vapaaehtoisia. Vapaaehtoinen huostaanotto tarkoittaa sitä, että huoltaja tai 12 - vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa. Usein vanhemmat päättävät, että huostaanotto on lapselle parempi vaihtoehto kuin kotona asuminen, silloin, kun vanhemman omat voimavarat eivät riitä lapsesta huolehtimiseen. Huostaanoton vastustus lisääntyi enemmän, kun lapsi oli lähellä täysi-ikäisyyttä. (Heino 2012, 13.)

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeuksien lisäksi on syytä kiinnittää huomio myös lapsen sijaishuollon sisältöön ja laatuun (Saastamoinen 2008, 21). Suomalaisen sijaishuollon valtakunnalliset laatukriteerit ovat saaneet alkunsa vuonna 2001 sijaishuollon toimijoiden ja Lastensuojelun Keskusliiton yhteistyöstä RAY:n tukemassa Laituri-projektissa. Kriteerit

mahdollistavat arvioinnin sijaishuollossa lapsen näkökulmasta. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 5.)

Puustinen-Korhonen & Pösö (2010) toteavat julkaisussa, että yksittäisten lasten kannalta sijaishuoltopaikan löytyminen voi kuitenkin perustua tarpeettoman usein sattumaan: tarjolla olevat sijoituspaikat määrittävät silloin lapsen sijoituspaikan valintaa enemmän kuin lasten tarpeet. He jatkavat julkaisussaan, että toistaiseksi Suomessa on käyty erittäin vähän asiantuntijakeskustelua sijaishuoltopaikan ja lasten tarpeiden ja oikeuksien välisestä suhteesta. Sijaishuoltopaikan valintaa käsittelevää tutkimusta ei juuri ole. Sijoittavien yksiköiden ja kuntien välillä on todennäköisesti suuria eroja siinä, miten valintaa tehdään.

2.4.1 Sijaisperheisiin sijoittaminen

Sijaisperheisiin sijoittaminen on vähentynyt 1990- luvulta alkaen. Vaikka kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on kasvanut viime vuosina, niin sijaisperheisiin sijoitettujen lasten määrä ei ole kasvanut. (Ketola 2008b, 30.) Vuonna 2010 Suomessa sijaishuollossa olevista lapsista alle puolet oli sijoitettu sijaisperheeseen ja kaikista sijoituksista, johon kuuluu sekä avohuollon että sijaishuollon sijoitukset, noin 30 % oli sijoitettu sijaisperheeseen. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2012.) Sijaisperhetoiminnan vähäisyys selittyy osin sillä, että sijaisperhetoiminta on sattumanvaraista. Tämä johtuu sijaisperhetoiminnan organisoinnin suunnittelemattomuudesta. Usein sijaishoitopaikkaa tarvitaan lapselle nopeasti, jolloin suunnitelmallisuudelle, lapsen ja perheen kohtaamiselle sekä lapsen tarpeiden arvioinnille ei jää tarpeeksi aikaa. (Ketola 2008b, 32.)

Suunnittelemattomuus sijaisperhetoiminnassa tarkoittaa sitä, että toiminnasta ei tiedoteta riittävästi, sijaisperheiden rekrytointiin ei käytetä tarpeeksi voimavaroja eikä sijaisperheitä valmenneta kaikkialla maassa systemaattisesti. Sijoitukset sijaisperheisiin ovat sen takia vähäisiä, koska sijoitettavat lapset oireilevat niin pahasti, että heistä ei ole perhehoitoon. Lisäksi sijaisperheiden tuen määrä ja laatu vaihtelevat todella paljon kunnasta riippuen. (Ketola 2008 b, 32.)

Lastensuojelua kehittäessä on Ketolan (2008) mukaan löydettävä keinoja sen ehkäisemiseksi, etteivät lapset olisi sijoitusvaiheessa liian vaurioituneita päästäkseen sijaisperheeseen. Perheiden pelätään uupuvan liikaan voimakkaasti oireilevien lasten kanssa. Voidaankin kysyä, miksi sijoitusvaiheeseen tulevat lapset ovat ehtineet elää vaurioittavissa olosuhteissa niin kauan, että ei sijoittaminen perheisiin ole enää mahdollista. Helpotusta tähän tilanteeseen toisi se, että toiminta olisi organisoitu kuntien yhteistyössä seutukunnalliseksi ja alueelliseksi kokonaisuudeksi. Tällä hetkellä maassamme on sijaisperheitä, jotka odottavat sijoitusta, mutta käytäntö, jossa perheen

rekrytoinut kunta sitoo perheen omakseen, estää järkevän resurssien käytön ja sijoittamisen muualta. (Ketola 2008, 32–33.)

2.4.2 Suomen perhehoidon tilanne muihin pohjoismaihin verrattuna

Suomen sijaisperhetoiminnan asema saa uudenlaisen näkökulman, kun sitä verrataan esimerkiksi pohjoismaiden vastaavaan tilanteeseen. Miksi Suomessa sijoitetaan perheisiin vähemmän lapsia kuin muissa Pohjoismaissa? Ja miksi Suomen sijaishuoltopaikan pysyvyys poikkeaa muiden maiden tilanteesta? Pohjoismaissa hyvinvointivaltioissa perheiden ja lasten tilanteet ovat samantapaisia ja syyt lasten sijoituksiin ovat samantapaiset. Kuitenkin sijaisperheisiin pääsee Norjassa yli 80 % ja Ruotsissa yli 70 %, Suomessa noin 30 %. (Ketola 2008, 34–35.) Suomen lainsäädäntö poikkeaa Ruotsin ja Norjan ja Islannin tilanteista myös sijaishuoltopaikan ja –muodon pysyvyyden osalta. Suomessa ja Ruotsissa on korostettu huostaanoton väliaikaisuutta ja pyrkimystä tukea lapsen kotiin palaamista. Ruotsissa sijaishuollon pysyvyyttä on parannettu niin, että lapsen oltua sijaisperheessä kolme vuotta, on selvittävä olisiko lapsen edun mukaista siirtää lapsen huoltajuus sijaisvanhemmille. Norjassa taas sosiaalilautakunta voi lastensuojelulain mukaan antaa luvan lapsen adoptioimiselle. Islannissa lapsen tilanteen pysyvyyttä on pyritty turvaamaan lastensuojelulaissa säätämällä mahdollisuus pysyvään huostaanottoon ja huoltajuuden siirtämiseen sijaisvanhemmille. (Puustinen–Korhonen & Pösö 2010, 14.)

Pohjoismaissa ei ole yhtenäistä lastensuojelun lainsäädäntöä, joten tästä johtuen perhehoitoon sijoittamista koskevien tietojen vertailu on vaikeaa. Suomessa perhehoidon osuus sijoituksissa on kansainvälisesti matala. Ruotsissa ja Norjassa perhehoidon osuutta on vahvistettu lainsäädännöllä. Näissä maissa sijaisperheet ovat pystyneet vastaamaan hoidettavien tarpeisiin eikä suunnittele mattomia lopetuksia tai muutoksia ole sattunut. Ruotsissa perhehoito on ensisijainen hoitomuoto ja perhehoitaja voi jäädä esim. kotiin kasvattamaan sijaislasta. Norjassa sijaisperhe on yleisin huostassa olevien lasten sijoituspaikka. (Ketola 2008, 28–35.)

Marjo Hannu-Jaman (2011) tutkimuksessa, joka oli katsaus Norjalaiseen perhehoidon ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin, tulee esiin, että Norjassa selvitetään aina ensiksi, onko mahdollista sijoittaa sukulaisiin tai läheisperheisiin. Norjassa on vahvistettu perhehoito, johon kuuluu ylimääräistä ohjausta ja tukea kasvatusvanhemmille, konsultointia, tukea ja ylimääräistä taloudellista tukea tai vapautusta työstä.

Monissa maissa käytetään adoptiota lastensuojelun toimenpiteenä. Sen vahvuutena pidetään ratkaisun pysyvyyttä. Muissa maissa lastensuojelun pysyvyyttä koskevaan keskusteluun usein liitetään adoptioratkaisun aikataulutus. Toistaiseksi adoptiota ei ole käytetty Suomessa

lastensuojelussa mittavissa määrin. Tulevaisuudessa on perusteltua arvioida adoption mahdollisuus tilanteissa, joissa lapsen palaamisen todennäköisyys vanhempiensa luokse on hyvin pieni. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 14.)

3 SIJAISHUOLTO

Tässä luvussa selvitän, mitä tarkoitetaan yleensä lastensuojelun sijaishuollolla, perhehoidolla ja laitoshoidolla. Tarkastelen tässä niitä tekijöitä, joita otetaan huomioon kun lapsi sijoitetaan ja lapsen sijaishuoltopaikkaa muutetaan. Näitä tekijöitä ovat lapsen mielipide, sijaishuoltopaikan muutoksen perustelut ja syyt, jotka aiheuttavat sijaishuoltopaikan muutoksen. Tutkimukseni teoreettinen lähestymistapa painottuu sijaishuollon eri palveluiden käsitteiden avaamiseen. Lapsen huostaanotto ja sijoitus ovat lapsen ja perheen elämään vahvasti puuttuvia toimenpiteitä, joten niiden juridisen pohjan korostaminen on perusteltua tutkimuksessani.

3.1 Sijaishuolto

Sijaishuollon tarkoitus on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lapsen sijoittava kunta on vastuussa sijaishuoltopaikan valinnasta (Saastamoinen 2008, 27). Sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen; sijaishuoltopaikan on vastattava niihin ongelmiin ja lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteina. Sen lisäksi valintaa ohjaavat tarjolla olevat sijaishuoltopaikat. Lapsen sijaishuoltopaikan päätös pitää aina perustua lapsen etuun ja erityisesti siihen, mitkä ovat lapsen huostaanoton tarpeesta johtuvat psyykkiset, fyysiset, sosiaaliset ja emotionaaliset tuen tarpeet. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava sijaishuoltopaikan valintaa kokonaisharkinnalla lapsen edun näkökulmasta. (Räty 2010, 382 -388.)

Lastensuojelulain 50§ mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee aina kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta (Lastensuojelulaki 417/2007).

Sijaishuollon merkitys lapselle tulee esiin siinä, miten mielekkääksi lapsi kokee sijoituksen ja mitä vaikutuksia sijoituksella on lapsen käyttäytymiseen. Sijaishuollon tarkoituksena on lapsen arjen mahdollistaminen ja samalla lapsen hoidon turvaaminen. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa tehdään yhteistyötä vanhempien ja lapsen kanssa. Lapsen sijoituksen onnistumiselle on ensiarvoisen tärkeää, että vanhemmat antavat lapselleen luvan siirtyä sijaishuoltopaikkaan ja asettua asumaan sinne ja kiintyä häntä hoitaviin ihmisiin. Sijoituspaikan on vuorostaan suhtauduttava kunnioituksella ja arvostaen vanhempiin ja lapsen yhteydenpitoon heihin. (Forsberg & Linnas 2004, 232–233.)

Lastensuojelulaki määrittelee valtakunnan tasolla sijaishuoltopaikan valinnan yleiset periaatteet, mutta periaatteiden käytännön toteuttaminen jää kuntien vastuulle. Riitta Laakso (2013, 43–45) tuo esiin, että kunnat ohjeistavat varsin vähän sijaishuoltopaikan valintaa. Ohjeistus pitäisi näkyä

kunnan hyvinvointisuunnitelmassa. Suunnitelmissa kuitenkin toistetaan lastensuojelulain periaatteita ja ne esittelevät jo käytössä olevia sijaishuoltopalveluita. Kuntien linjauksissa ja perusteluissa painottuu talouden ja palvelujen näkökulma, sen sijaan huostaanotettujen lasten hyvinvointitietoon perustuva kehittämisnäkemys puuttuu. Kuntien linjauksena on pyrkimys sijoittaa mahdollisimman moni ja ensisijaisesti pienet lapset perhehoitoon.

Päätöksen sijaishuoltopaikasta tekee sosiaalityöntekijä. Riitta Laakso (2013, 24–25) tuo esille sosiaalityöntekijöiden roolin. Samalla kun sosiaalityöntekijät käyttävät merkittävää yhteiskunnallista valtaa, he ovat päätöksentekijöinä kasvokkain vuorovaikutuksessa niiden vanhempien ja lasten kanssa, joiden elämää heidän päätöksensä koskevat. Lastensuojelun päätöksen tekoa ohjaa lapsen etu ja se tuo haasteen päätöksentekoon. Tarja Pösön (2012) mielestä lapsen edun määrittely ei ole itsestään selvää. Paitsi lapsen etu, myöskään se, millä ehdoin ja toimenpitein lapsen etu parhaiten toteutuu, ei ole itsestään selvää. Lastensuojelussa perheiden ja lasten tilanteet ovat yksilöllisiä, monimuotoisia ja muuttuvia. Siksi kysymys lapsen edun arvioinnista, tulkinnasta, päätösten yhdenmukaisuudesta ja lasten ja vanhempien oikeudenmukaisesta kohtelusta on haasteellinen ja keskeinen. Lastensuojelun päätökset tulee harkita aina tapauskohtaisesti, eikä aikaisemmin hyväksi osoittautunutta ratkaisua tai päätöstä voi soveltaa toiseen samanlaiselta vaikuttavaan tilanteeseen (Laakso 2013, 24).

3.2 Perhehoito

Lapsen sijaishuolto tulee järjestää laitoshuoltona vain, jos sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti tukitoimien avulla muualla. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lastensuojelulain mukaan perhehoito on laitoshuoltoon nähden ensisijainen sijaishuollon muoto. Perhehoidon ensisijaisuus ei kuitenkaan poista viranhaltioden velvollisuutta arvioida sijaishuollon järjestämistapaa jokaisen lapsen kohdalla erikseen tilanteesta riippuen. (Räty 2012, 417.) Säännös (Lastensuojelulaki 417/2007, 49§) ei aseta sijaishuoltopaikkoja etusijajärjestykseen, vaan ratkaisu on tehtävä yksinomaan lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeiden mukaisesti.

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa eli sijaiskodissa (Saastamoinen 2008, 27). Perhehoitoa käytetään huostaanotettujen lasten ja nuorten hoidon järjestämiseksi, kiireellisesti sijoitettujen lasten hoidon järjestämiseksi tai kun lapsi sijoitetaan avohuollon tukitoimena. Perhehoitoa annetaan

lapselle, jonka hoitoa ja huolenpitoa ei voida järjestää hänen omassa kodissaan, läheisverkostossa tai muissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. (Sosiaaliportti 2014.)

Sijaisvanhempia kutsutaan perhehoitajiksi. Perhehoitoa toteutetaan toimeksiantosopimuksella. Kunnan ja sijaisperheen vanhempien kesken tehdään perhehoidosta toimeksiantosopimus. Perhehoitajaksi voi ryhtyä henkilö, joka on koulutuksensa, henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai kokemuksensa kautta sopiva tehtävään. Ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä perhehoitajaksi aikovan henkilön on suoritettava ennakkovalmennus. (Räty 2012, 434.) Toimeksiantosopimuksessa tulee sopia perhehoitajalle maksettavan palkkion määrästä ja suorittamisesta, perhehoidon käynnistämisestä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta sekä perhehoidossa olevan henkilön käyttövarojen maksamisesta. Lisäksi toimeksiantosopimuksessa on määriteltävä hoidon arvioitu kesto ja sovittava perhehoidossa olevan henkilön oikeuksista, tukitoimista ja harrastustoiminnasta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisista toimenpiteistä. Myös perhehoitajan oikeus vapaaseen, vapaan toteuttaminen ja siihen liittyvät seikat on oltava toimeksiantosopimuksessa näkyvillä. Toimeksiantosopimuksessa tulee sopia perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta sekä toimeksiantosopimuksen irtisanomisesta. Toimeksiantosopimuksessa voidaan sopia myös muista perhehoitoa koskevista seikoista. (Perhehoitajalaki 1992, 4§.)

Perhehoito antaa lapselle ja nuorelle mahdollisuuden perhe-elämään, mikä edistää hänen perusturvallisuuttaan sekä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystään. Perhehoidon tavoitteet ja tarkoitukset riippuvat aina kulloisesta tilanteesta. Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus perheomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. (Ketola 2008b, 20.) Perhehoidon tehtävänä on tarjota lapselle koti tarvittaessa täysi-ikäisyyteen saakka. Toisaalta perhehoidon tehtävänä on auttaa lasta palaamaan takaisin syntymävanhempiansa luo silloin kun se on mahdollista. Perhehoidon tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Perhehoidossa olevalle lapselle tehdään asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Perhehoidossa olevan lapsen asiakassuunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen, sosiaalityöntekijän, biologisten vanhempien ja perhehoitajien kanssa. Asiakassuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisillä hoito- ja kasvatussuunnitelmilla. Asiakassuunnitelmaan kirjataan huostaanotetun lapsen sijoituksen tarkoitus, tavoitteet, sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle ja häntä hoitaville henkilöille. Asiakassuunnitelmaan

kirjataan myös miten lapsen yhteydenpito hänelle läheisiin henkilöihin järjestetään. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

3.3 Laitoshuolto

Lastensuojelulaitoksia ovat lain mukaan lastenkodit, nuorisokodit sekä koulukodit, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuolto. Lisäksi lastensuojelulaitoksina pidetään muita näihin rinnastettavia yksiköitä, kuten vastaanottokoteja ja muita vastavia laitoksia. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. (Sosiaaliportti 2014.)

Sosiaaliportista löytyvän ohjeistuksen perusteella laitoshuoltoa voidaan pitää parhaana sijoitusmuotona silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen, ja kun laitoshuoltoon liittyy kiinteästi työskentely lapsen vanhempien kanssa ja tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. (Sosiaaliportti 2014.) Lastenkoteihin sijoitetaan vaikeahoitoisia ja erityisosaamista vaativia lapsia ja nuoria. Laitoksissa on tarvittaessa mahdollisuus turvautua lastensuojelulaissa määriteltyihin rajoitustoimenpiteisiin. Rajoitustoimenpiteiden käyttö edellyttää asianmukaisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa. (Taskinen 2010, 129.)

Päivärytmillä on tärkeä osuus lastenkodin arjessa ja rutiineissa. Päivärytmi pyritään pitämään säännöllisenä ja rutiininomaisena, koska silloin se tuo lasten elämään ennustettavuutta ja turvallisuuden sekä elämänhallinnan tunnetta. Päivärytmissä tärkeää on esimerkiksi aamupala, koulu tai päivähoido, lounas, välipala, hiljainen tunti ja päivällinen. Ulkoilu ja leikki sekä harrastukset tuovat lapselle turvallisuuden tunteen. Jokapäiväinen ja samaan aikaan tapahtuva iltapala ja nukkumaanmeno tuovat turvaa. (Sosiaaliportti 2014.)

Lastensuojelulaitoksissa käytetään usein omaohjaaja menetelmää eli jokaiselle lapselle nimetään saapumisvaiheessa omaohjaaja. Omaohjaajamenetelmää pidetään yksilöllisenä hoito- ja kasvatusmenetelmänä. Menetelmällä tarkoitetaan tietyn ohjaajan sitoutumista lapsen tai nuoren pitkäjänteiseen hoitamiseen ja kasvattamiseen laitoksessa. Omaohjaaja edistää omalla toiminnallaan hyvän ilmapiirin syntymistä lapsen kanssa. (Tervonen - Arnkil 2001, 14–15.)

Sijaishuollon toimijat ja Lastensuojelun keskusliitto ovat laatineet sijaishuoltoon valtakunnalliset laatukriteerit. Laatukriteerien yhtenä tarkoituksena oli saada sosiaalityöntekijälle varmistus, että lapsi sijoitetaan heti ensimmäisellä kerralla hänelle parhaiten sopivaan paikkaan. Lastensuojelulaki asettaa kriteerejä laadun hyväksyttävyydelle. Laitoshuollon laatuun ja sen toteuttamiseen vaikuttavat muun muassa henkilöstömäärä ja koulutustasolle asetettavat vaatimukset. Laatukriteereillä voidaan osaltaan varmistaa toiminnan asianmukaisuus ja palvelujen laadun toteutuminen. (Valtakunnalliset laatukriteerit 2004.) Lähtökohtana lastensuojelulaissa on se, että

laitoshuollossa sijaishuolto on järjestettävä lapsen tarpeiden mukaisesti. Hoidettavana olevien lasten tarpeet voivat muuttua, joten henkilöstötarvetta tulee arvioida joustavasti koko ajan. Laitoshuollon tulee tyydyttää sijoitettuina olevien lasten fyysisten tarpeiden lisäksi heidän henkiset perustarpeensa, erityisesti oikeuden yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen, välittämiseen, tunteiden vastaanottamiseen ja huomioimiseen sekä perusoikeudet huomioonottavaan hoitoon. (Räty 2010, 414–415.)

3.4 Sijaishuoltopaikan muutos

Saastamoisen (2008) mukaan lapsen sijaishuoltopaikka valitaan tarkasti, jotta sitä ei jouduta muuttamaan. Sijaishuoltopaikka valitaan siten, että sijaishuoltopaikan päätöstä on valmisteltava, harkittava ja arvioitava huolellisesti. Toistuvat sijoitukset eri paikkoihin luovat lapselle turvattomuutta ja juurettomuutta ja ne voivat vahingoittaa lapsen kehitystä. Lapsen sijaishuoltopaikan valinnan huolellisella valmistelulla ehkäistään lapsen sijoituksen vaihtuminen ja katkeaminen ja luodaan siten lapsen elämään jatkuvuutta ja pysyvyyttä. (Saastamoinen 2008, 99.)

Sijoituspaikkaa voidaan joissakin tapauksissa joutua vaihtamaan, vaikka valinta olisi tehty huolella. Joissain tilanteissa huomataan heti sijoituksen alkuvaiheessa, että sijoituspaikan valinta ei ole ollut lapsen edun mukainen. Joskus taas lapsen olosuhteet muuttuvat sijoituksen aikana niin, että aikaisemmin lapsen tarpeita vastaava sijoituspaikka ei olekaan enää hänelle sopiva ja hänen tarpeitaan vastaava. Tällöin tulee kyseeseen sijaishuoltopaikan muuttaminen. Lapsen sijaishuoltopaikkaa voidaan muuttaa ja lapsen olinpaikka määrittää uudelleen joko viranhaltijan tekemällä sijaishuoltopaikan muutospäätöksellä taikka hallintotuomioistuimen väkiaikaisella määräyksellä. (Saastamoinen 2010, 110–115.)

Sijaishuoltopaikan muuttamisen päätöksen tulee tuoda esille perusteet muuttamiselle ja tehdä selvitys, miksi nykyinen sijaishuoltopaikka ei ole enää lapselle sopiva. Sijoituspäätöstä tehdessä tulee tarkasti kiinnittää huomiota lastensuojelulain 50§:ssä esiin tuotaviin sijoituskriteereihin. Tämän lisäksi tulee ottaa huomioon, että lapsi on joutunut kokemaan pettymyksen joutuessaan vaihtamaan sijoituspaikkaa. Sijoitettaessa lasta uudelleen perhehoitoon tulee ottaa huomioon perheen rakenne eli muiden lastenikä ja määrä ja sijaisvanhempien saama valmennus. Samoin perhekotiin tai laitokseen sijoittamisessa tulee ottaa huomioon muiden lasten lukumäärä, ikä ja paikan hoidon ja kuntoutuksen erityisvalmiudet. Päätöstä tehdessä tulee huomioida huostaanoton perusteet, lapsen tarpeet, lapsen sisarusuhteet ja hoidon jatkuvuuden turvaaminen. Sijaishuoltopaikkaa valitessa on tärkeää huomioida, onko lapsella olemassa merkittävää

kiintymyssuhdetta. Jos lapselta löytyy läheisiä ja tärkeitä ihmisiä, voi sijaishuolto painottua erityistä ammattitaitoa vaativiin toimiin. (Laiho 2007, 158.)

Puustinen - Kaartinen & Pösö (2010) toteavat tutkimuksessaan, että turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden ja kasvuympäristön merkitys on huostaanotetulle lapselle erityisen suuri, koska hänellä on usein jo sijaishuollon alkaessa ollut taustallaan epävakaita ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita. Mitä useampia muutostilanteita lapsi kohtaa, sitä enemmän lapsen selviytymiskyky joutuu koetukselle. Sijoituspaikan muutos irrottaa lapsen siitä arjen ympäristöstä, jossa hän on siihen saakka ollut. Koulunkäynti, aloitettu terapia tai alkanut kaverisuhde saattaa keskeytyä lapsen kannalta ikävällä tavalla. Uudessa sijaishuoltopaikassa lapsi joutuu aloittamaan monta asiaa uudelleen uusien ihmisten kanssa. Joissakin tilanteissa sijaishuoltopaikan muutos voi olla selvästi lapsen edun mukaista. Näin on etenkin tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikka ei vastaa lapsen tarpeisiin tai joissa lasta kohdellaan huonosti.

Tarja Janhunen (2007) on Perhehoitoliitolle tekemässään tutkimuksessa listannut syitä siihen, miksi sijoitukset katkeavat. Tutkimus koskee vuosina 2004 ja 2005 Helsingin kaupungin perhehoitoon sijoittamia lapsia. Löytyneet syyt on luokiteltu neljään luokkaan seuraavasti; sijaisvanhempaan liittyvät syyt, lapseen liittyvät syyt, syntymävanhempiin liittyvät syyt ja yhteistyöongelmat. Useimmissa tapauksissa sijoitus oli katkennut sijaisvanhempiin liittyviin syihin johtuen, joista yleisin oli sijaisvanhemman väsymys ja toiseksi sijaisperheen muuttunut tilanne. Kolmanneksi yleisin syy oli lapseen liittyvä syy, tällöin kyseessä oli lapsen vaikea oireilu. Tutkimuksessa tosin todettiin, että sijoitusten purkautumisen syyt eivät ole toisiaan poissulkevia vaan ne kulkevat rinnakkain, kuten lapsen vaikea oireilu ja sijaisvanhemman väsymys. Onko lapsi oireillut vaikeasti ja sijaisvanhempi väsynyt siitä johtuen, vai onko sijaisvanhempi väsynyt ja lapsi alkanut oireilemaan sen takia? Yksiselitteisiä vastauksia on vaikea löytää. (Janhunen 2007, 43–45.)

Sijoituskunnan tulee järjestää yhteistyössä sijoittajakunnan kanssa lapselle hänen huollon ja hoidon tarpeensa vaatima tuki. Erilaisia palveluita ovat esimerkiksi terveydenhuollon palvelut sekä perusopetus, jotka sijoituskunnan on velvollisuus järjestää. Sijaishuollon toteutumista ja laatua valvovat sijoittavan kunnan ja sijoituskunnan sosiaalityöntekijät, aluehallintavirastot sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että sijoituspaikassa lapsi saa hyvää hoitoa ja tarvitsemiaan tukipalveluja. Sosiaalityöntekijän tulee käydä sijoituspaikassa säännöllisesti, jolloin lapsen on mahdollista keskustella hänen kanssaan omista asioista sekä saamastaan kohtelusta sijaishuoltopaikassa. (Taskinen 2010, 134–136.)

4 SIJAISVANHEMMUUS

Tässä luvussa käyn läpi vanhemmuutta, sijaisvanhemmuutta ja näiden yhdistämistä. Lisäksi selvitän, miten kiintymyssuhde liittyy sijaisvanhemmuuteen. Tutkimukseni viitekehyksenä on vanhemmuus, sijaisvanhemmuus ja niiden merkityksen liittäminen sijaishuollon perhehoitoon. Vanhemmuutta arvioidaan huostaanoton perusteluissa sekä sijaisvanhemmuudessa. Tutkimuksessani lapsen tilannetta sijoituksessa lähestyn kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta, koska perhesijoitus merkitsee suurta muutosta lapsen kasvuolosuhteissa ja läheisissä ihmissuhteissa. Lisäksi huostaanoton ja sijoituksen taustalla ovat yleensä eritasoiset ongelmat lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa.

4.1 Vanhemmuus

Barbyn (2002) mukaan vanhempien tehtävänä on huolehtia lapsistaan. Vanhemmuuden puuttumisesta, ohentumisesta on alettu puhua yhä enemmän. Ei ole itsestään selvyys, että vanhemmat huolehtivat tai osaavat huolehtia lastensa hoidosta ja kasvatuksesta. Syitä vanhemmuuden muuttumiseen on esitetty arvomaailman muutoksista, ihmisten elämänrytmin- ja tapojen muutoksista tai siitä, että ongelmia havaitaan aiempaa paremmin. Olivat syyt mitkä tahansa, tärkeää on kiinnittää asiaan huomiota. (Bardy ym. 2002, 13–14.) Vanhemmuuteen ja perhe-elämään vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa perheen tulot, asuntopolitiikka, eri perheiden väliset tuloerot ja vanhempien työolosuhteet. Työn ja perheen yhteensovittaminen ei aina ole ongelmatonta, vaikka vanhempainvapaita, muita lainsäädännöllisiä muutoksia ja asenteellisiakin muutoksia vanhempien ja lapsiperheiden tukemiseksi on saatu aikaan. (Bardy ym. 2002, 147–150.)

Vanhemmuus on laaja käsite ja sitä määritellessä voidaan Leena Valkosen (1995, 2–5.) mukaan käyttää ilmaisuja biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus. Biologinen vanhemmuus tarkoittaa sitä, että vanhemman suhde lapseen on geneettinen: henkilö on joko siittänyt tai synnyttänyt lapsen. Huostaanotetun lapsen vanhemmasta puhutaan yleensä lapsen biologisena vanhempana. Perinteisesti biologinen vanhempi edustaa lapselleen myös psykologista ja sosiaalista vanhempaa. (Valkonen 1995, 2–5.)

Vanhemmuus voidaan ymmärtää käytännön vanhemmuutena, joka on huolehtimista jokapäiväisistä arjen tehtävistä. Siihen kuuluu esimerkiksi lapsen hoiva ja huolenpito ja vanhemman sekä lapsen välinen vuorovaikutus. Psykologisesta vanhemmuudesta puhuttaessa puolestaan viitataan siihen, että vanhemmuus on jotakin enemmän kuin biologista ja sosiaalista. Psykologinen vanhemmuus määritellään psykologisen tunnesuhteen kautta: se on lapsen ja vanhemman välinen

kiintymyssuhde. Mikäli vanhempi laiminlyö hoitovastuunsa ja lapsen ja vanhemman välinen tunnesuhde on heikko, voi psykologinen vanhemmuus siirtyä henkilöltä toiselle. (Valkonen 1995, 2–5, 99.)

Lapsen myönteisessä kehittämisessä tärkeäksi muodostuvat molemminpuolinen kiintymys lapsen ja vanhemman välillä, sekä luontaisten taipumusten kehittämiseen rohkaiseminen. Vanhempaa, joka pystyy tarjoamaan lapselle nämä puitteet kasvamiseen ja kehittymiseen, voidaan kutsua lapsen psykologiseksi vanhemmaksi. Jotta aikuisesta tulee lapsen psykologinen vanhempi, tarvitsee hän päivittäistä kanssakäymistä lapsensa kanssa, jaettua läheisyyttä ja yhteisiä kokemuksia. Psykologisessa vanhemman roolissa voi siis olla kuka tahansa lapsesta huolehtiva aikuinen, mutta ei passiivinen tai poissaoleva aikuinen, olipa hänen biologinen tai laillinen suhteensa lapseen mikä hyvänsä. Yleensä biologisella vanhemmalla on vaistomainen ja myönteinen side lapseensa. Lapselle puolestaan biologiset tosiasiat hänen ja aikuisen välillä eivät ole niin merkittäviä, että ne johtaisivat automaattiseen tunnesiteeseen. Lapsen kiintymys pohjautuu sitä vastoin jokapäiväiseen kanssakäymiseen ja huolenpitoon. Nämä asiat synnyttävät lapsessa sen tunteen, että aikuinen on hänen vanhempansa. (Valkonen 1995, 6–7.)

Vanhemmuus voidaan ymmärtää erilaisina rooleina ja sitä kautta vanhemmuus on ainutlaatuinen ihmissuhde aikuisen ja lapsen välillä. Se on koko elämän kestävä sitoutumista. Vanhempien tulee antaa lapsilleen onnistumisen kokemuksia, kiitosta, rohkaisua sekä selkeät ja turvalliset rajat. Vanhemmuuden roolikartta on kehitetty jäsentämään vanhemmuuden monia rooleja. Roolikartassa vanhemmuuden päärooleiksi on määritelty huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Jokainen päärooli sisältää vielä eri alarooleja. Roolikartta on kehitetty vanhemmille vanhemmuuden tueksi, jonka avulla he voisivat arvioida mitä kaikkea vanhemmuus heille merkitsee ja mitä rooleja vanhempi itse pitää tärkeimpinä ja ensisijaisina. (Määttä 2007, 220–235, vanhemmuuden roolikartta 1999.)

Winnicot (1950) pitää erityisen tärkeänä lapsen historiaa ennen sijoitusta myöhemmän turvallisen kiintymyssuhteen kannalta. Mikäli lapsen historiassa on olemassa kyllin hyviä hoidon jaksoja, on näiden kokemusten mahdollista aktivoitua uudelleen lapsen päästessä hyvään kasvuympäristöön. Menneisyyden hyvät kokemukset mahdollistavat sen, että sijaisperheessä lapsen on mahdollista saada kokemus näistä hyvistä jaksoista. Useammat katkokset lapsen elämässä kasvattavat vaurioitumisen riskiä, mutta varhainen hyvä kokemus voi toimia lasta suojaavana tekijänä. Winnicotin mukaan on kuitenkin mahdollista, että sellaisen lapsen kohdalla, joka on alusta pitäen elänyt turvattomassa ympäristössä, ei yrityksistä huolimatta koskaan päästä turvalliseen

kiintymyssuhteeseen. Toki sillä, millaiseen ympäristöön lapsi sijoitetaan, on myös suuri merkitys lapsen kiinnittymisen kannalta. Sijaisperheen herkkyyys huomata lapsen viestejä ja halu vastata niihin ovat olennaisia lapsen ja sijaisvanhemman välisen kiintymyssuhteen kannalta. (Kalland 2002, 231–232.)

4.2 Sijaisvanhemmuus

Perhehoidossa vanhemmuuden eri muodot yhdistyvät ja kohtaavat toisensa välillä hankalallakin tavalla. Sijoitusprosessissa mukana ovat lapsen biologiset vanhemmat, sijaisvanhemmat oman vanhemmuutensa kanssa sekä lapsen tarvitsema vanhemmuus. Lapsen vanhempina voi olla biologiset vanhemmat tai sijaisvanhemmat. Voidaan sanoa, että huostaan otettu ja sijoitettu lapsi on kaksien vanhempien lapsi. (Valkonen 1995, 3.)

Sijaisvanhemmat luovat lapselle turvallisen ja virikkeellisen hoitoympäristön. Sijaisvanhempien tulee huomioida lapsen erityistarpeet sekä turvata lapsen yhteydenpito hänelle läheisiin ihmisiin. Sijaisvanhempien tulisi myös huomioida, että lapsi on heillä väliaikaisesti. Sijaisvanhempien velvollisuus on turvata sijaislapsen hyvä hoito, kasvatus ja huolenpito, toteuttaa sovittua asiakassuunnitelmaa, tehdä yhteistyötä sosiaalihuollon kanssa ja auttaa lasta säilyttämään yhteys hänelle läheisiin ihmisiin. (Hakkarainen ym. 2008, 121–128.)

Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen syistä on tehty runsaasti tutkimuksia. Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen yhteydessä on puhuttu sisäisestä ja ulkoisesta motivaatioista. Tärkein sisäinen motivaatiotekijä sijaisvanhemmille näyttäisi olevan lähimmäisenrakkaus, rakkaus lapseen, halu auttaa lapsia ja tarjota heille turvallinen kasvu ympäristö. Ulkoinen motivaatio perustuu ympäristön odotuksiin tai sen tarjoamiin palkkioihin. Sijaisvanhemmaksi on ryhdytty, koska sijaisvanhemmat haluavat elää lasten kanssa. Halu ottaa vastuuta ja pitää huolta ovat keskeisiä sijaisvanhemmuuden motiiveja. Monella sijaisvanhemmalla ei ole omia lapsia tai omat lapset ovat lähteneet kotoa, silloin motiivina on halu saada kotiinsa lapsia. (Valkonen 2008, 100–101.) Perhehoitoliiton vuoden 2005 kyselyllä selvitettiin perhehoitajien kolmea merkityksellisintä motivaatioita ryhtyä perhehoitajaksi. Selvästi merkityksellisimmäksi tekijäksi nousi vastaajien halu auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa aikuista tai lasta. Muita suurimman vastausosuuden saaneita vaihtoehtoja olivat perhehoitajana toimisen pitämien elämäntapana sekä kehittyminen ihmisenä. Palkkion merkityksen nosti korkealla vain pari prosenttia vastaajista. (Ketola 2008, 43.)

Sijaisvanhemmaksi voidaan lainsäädännön mukaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa ja ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Sijaishoitoa tarvitsevat lapset ovat erilaisia ja heillä on erilaisia tarpeita, joten tarvitaan erilaisia perheitä ja

sijaisvanhempia huolehtimaan heistä. (Ketola 2008, 21–22.) Vaikka sijaisvanhemmuus on pääosin samankaltaista kuin biologinen vanhemmuus, sisältyy näiden kahden vanhemmuuden välille kuitenkin muutamia eroavaisuuksia. Sijaisvanhemmalta edellytetään toisaalta normaalia arkipäivän vanhemmuutta, mutta toisaalta sijoitetun lapsen erityistarpeisiin vastaamista. (Ahto & Mikkola 1999, 24.)

Tuovilan (2008) mukaan huostaanotetut lapset ja nuoret ovat lähes poikkeuksetta kiintymysmalleiltaan ja vuorovaikutustaidoiltaan vaurioituneita. Tämä asettaa sijaisvanhemmuudelle suuria haasteita. Usein sijaisvanhemmat kokevat olevansa yksin vaativan tehtävänsä kanssa ja pelko epäonnistumisesta on suurempi verrattuna tavalliseen vanhemmuuteen. Sijaisvanhemmat saattavat jopa pelätä, että ongelmista puhuminen lopettaa sijoituksen. (Tuovila 2008, 52–53.) Sijaislapsen menettämiseen liittyvä pelko voikin luoda epävarmuuden tunnetta ja heikentää sijaisvanhemman ja huostaanotetun lapsen suhteen laatua. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että sijaisvanhemmat eivät välttämättä uskalla sitoutua perheeseensä sijoitettuun lapseen. Sijaisvanhempina oltaessa onkin opittava hyväksymään tällainen epävarmuuden tunne ja menettämisen mahdollisuus. (Valkonen 1995, 78.)

Perheeseen sijoitetun lapsen ongelmat voivat olla monitahoisia ja sijaisvanhempien voimavarat ja toiveikkuus koetuksella. Lapsen hoitaminen ja kuntouttaminen on pitkäjänteistä työtä, jonka onnistumisessa yhteistyö eri osapuolten välillä on tärkeää. Lapsen kannalta on tärkeää, että hänelle voidaan antaa kasvurauha ja lupa myös kiintyä sijaisvanhempiin. (Tuovila 2008, 32.) Lapsen kiintyminen sijaisperheeseen ja hyötyminen korjaavista kokemuksista perhehoidossa voi olla vaikeaa jos lapsen biologiset vanhemmat eivät ole hyväksyneet huostaanottoa eivätkö kykene tukemaan lasta siinä. Lapsen vaikeudet kiintyä ja oppia vastavuoroisen suhteen sääntöjä voivat olla sijaisvanhemmille myös hyvin turhauttavaa. Sijaisvanhempien oma kiintymystausta vaikuttaa myös siihen, millaisia tunteita ja reaktioita lapsen käytös herättää. (Tuovila 2008, 46–48.)

Lastensuojelun piirissä olevat lapset elävät vastoin ihannetta usein vaihtuvissa ja rikkiinäisissä suhteissa, jotka altistavat heidät toistuville hylkäämisille (Bardy & Känkäinen 2005, 68). Sijoitetulla lapsella on erityiset tarpeet tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä tarpeet kiintyä ja kiinnittyä olemalla riittävässä yhteydessä hänelle tärkeisiin ihmisiin. Sijaishuoltopaikkaa valitessa tulee keskittyä lapsen kiintymyssuhteen takaamisen kannalta keskeisiin asioihin. Sijoitusta tulee tarkastella siitä näkökulmasta, miten sijaishuoltopaikan toimintatavat tukevat lasta. Lastensuojelun tehtävänä on luoda tilaa voimavarojen ja tunneilmaisun vapauttamiseen. (Taskinen 2007, 77.)

4.3 Sijaisvanhempien tukeminen

Uuden lastensuojelulain mukaan perhehoidon osuutta lisätään sijaishuollossa. Lain mukaan perhehoidossa tulee olla riittävästi tukitoimia, jotta perhehoidon ensisijaisuutta voidaan toteuttaa. Tukitoimia ovat lapselle tarjotut tukitoimet ja sijaisvanhemmille ja perhehoitajalle tarjottavat tukitoimet. Myös lapsen biologiselle perheelle tarjotaan tukitoimia. Lapselle ja biologiselle perheelle annettavat tukitoimet ovat vastaavia kuin mitä lastensuojelulain mukaan voidaan tarjota avohuollon aikana. Perhehoitajalle annettavista tukitoimista säädetään perhehoitajalaissa. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Sijaisvanhempien haastava tehtävä on tiedostettu ja sijaisvanhempien valmennukseen sekä vanhemmuuden tukemiseen on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota. Sijaisvanhemmilla on oikeus saada ohjausta ja tukea kasvatustehtävässään ennen kaikkea lapsen asioita hoitavalta sosiaalityöntekijältä. Sijaisvanhemmat saavat tukea myös tarvittaessa muilta ammattiauttajilta, esimerkiksi perheneuvolasta sekä sijaisvanhempien omilta pienryhmiltä. (Ahto & Mikkola 1999, 24.) Jo 1980-luvulla Suomessa tiedostettiin, että tulevat sijaisvanhemmat tarvitsevat laaja-alaista valmennusta ja täydennyskoulusta kyetäkseen vastaamaan sijoitetun lapsen monimuotoisiin tarpeisiin. PRIDE-valmennus on tullut Suomeen Yhdysvalloista ja sen on kehitetty yhteistyössä sijaisvanhempien kanssa. PRIDE-valmennuksen ajatus perustuu siihen, että sijaisvanhempien valmennus tulee tapahtua ennen kuin perhe ryhtyy sijaisperheeksi tai tekee päätöksen sijaisperheeksi ryhtymisestä. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121–123.)

Perhehoidossa sijaisvanhemmilla on mahdollisuus erilaisiin tukimuotoihin. Tuki voi olla esimerkiksi ennakkovalmennus, täydennyskoulutus, työnohjaus, vertaistuki, sopeutumisvalmennus ja tuetut lomat. Tukimuodoiksi lasketaan myös perhehoitajien palkkiot ja kulukorvaukset sekä sosiaalityöntekijän antama tuki ja ohjaus. (Ketola 2008, 48–53.)

Eri kunnissa on eroja sen suhteen, mitä tukea perhehoitajille tarjotaan. Tähän vaikuttaa esimerkiksi kunnan asettamat reunaehdot ja sosiaalityöntekijän työskentely. Tietynlaiset tuet, kuten palkkiot ja kustannukset sekä asiakassuunnitelmien laatiminen ovat lakisääteisiä, ja ne on järjestettävä joka kunnassa. Osa sijaisvanhemmille tarjottavista palveluista ei ole lakisääteisiä ja ne voivat vaihdella eri kunnissa. Taskinen (2003) tuo esiin, että taloudellinen tilanne ei saa heikentää lastensuojelupalvelujen järjestämistä, vaikka lastensuojelun tarve eri kunnissa ja mahdollisuudet järjestää palveluja eroaisivat toisistaan. (Taskinen 2003, 10.)

Uusia tukimuotoja on pyritty kehittämään, koska sijoitusten painopistettä ollaan siirtämässä perhehoitoon. Satakunnassa on kehitetty perhehoidon alkuvaiheen tukea Satakunnan lastensuojelun kehittämisyksikössä. Uutta alkutukea on tarjottu perheille vuodesta 2009. Satakunnan alkutukeen

kuuluu neljä kotikäyntiä ja teemoina tapaamissa on kiintymyssuhde, vuorovaikutus, esiin nousseiden tarpeiden esiintuonti sekä yhteistyö biologisten vanhempien ja sosiaalitoimen kanssa. Viimeisellä käynnillä teemana ovat sijaisperheen ajatukset uudesta perheenjäsenestä sekä sijoitetun lapsen ajatuksia perheestä. (Alkutukimalli 2010.)

Perhehoitoliitto ry tukee perhehoitajien ja sijaishoitajien asemaa monella tavalla. Perhehoitoliiton keskeisiin tehtäviin kuuluu perhehoitajien aseman ja oikeuksien vahvistamisen sekä sosiaalisten etuuksien lisääminen. Perhehoitoliitto tuottaa tietoa perhehoidosta, julkaisee Perhehoito-lehteä, järjestää koulutusta, vertaisryhmätoimintaa, tuottaa lakimiespalveluja. Perhehoitoliitto järjestää parisuhdeviikonloppuleirejä ja leirejä sijoituksen katkeamisen kohdanneille perhehoitajille. Perhehoitajaliitto ylläpitää perhehoitajarekisteriä ja tuottaa uusien perhehoitajien rekrytointiin tukipalveluja sekä myös tutkii ja edistää perhehoitoa tukevia rakenteita ja toimintamalleja Suomessa. (Ketola 2008, 47–48.)

4.4 Lapsen ja sijaisvanhemman välinen kiintymyssuhde

Brittiläinen psykiatri ja psykoanalyttikko John Bowlby (1953) on syventynyt lasten hoitoon ja kasvatukseen 1940-luvulla. Bowlbyn mukaan varhaiset vuorovaikutussuhteet ovat merkityksellisiä lapsen persoonallisuuden kehittymiselle. Jos lapsi ei ole voinut muodostaa lämmintä, turvallista ja jatkuvaa suhdetta äitiinsä tai muuhun hänen kanssaan jatkuvassa suhteessa olevaan henkilöön, tällä voi olla vakavia seurauksia lapsen tulevalle kehitykselle. Lapsi kokee myös tilanteita, joissa vuorovaikutus on muodostettu, mutta jostain syystä lapsi menettää sen. (Bowlby 1953, 25–26.)

Lapsen kiinnittyminen vanhempiinsa alkaa jo sikiökaudella. Lapsi alkaa kiinnittyä omaan äitiinsä kuunnellen tämän ääntä ja maistellen lapsiveden makuja. Vastasyntynyt vauva tunnistaa äitinsä äänen ja tuoksun, ja mitä enemmän lapselle kertyy elinkuukausia ja -vuosia, sitä paremmin hän oppii tuntemaan vanhempansa ja sitä tiiviimmin hän pyrkii kiinnittymään heihin. Lapsen varhainen sijoittaminen toiseen perheeseen aiheuttaa lapsen elämään ja kiintymyssuhteen luomiseen merkittävän katkoksen. (Kalland 2002, 201; Hakkarainen & Koisti-Auer 2006; Rousu & Holma 1999, 50.)

Lapsi tarvitsee aikuista voidakseen luoda turvallisen kiintymyssuhteen, oppiakseen toimimaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, luodakseen pohjaa minuutensa ja itsetuntonsa kehittymiselle. Lapsi tarvitsee tiedon siitä, että aikuinen on pysyvästi olemassa eikä häviä minnekään. Läheisyyden, eron ja jälleennäkemisen kokemukset, joko turvalliset tai turvattomat, varhaisimmissa ihmissuhteissa ovat ratkaisevia lapsen kiintymyssuhteen syntymisen kannalta. Lapsen ensimmäiset varhaiset hoitokokemukset toimivat pohjana hänen koko elämälleen ja sille,

miten lapsi asiat ja ihmiset ympärillään kokee. (Kalland 2002, 204; Kalland 2004, 119–133.) Tuovilan (2008) mukaan kiintymyssuhde on teoria sopeutumisesta vaaraan. Sen avulla selviää, miten lapsi rakentaa toimivan eloonjäämisstrategian vaarallisissa olosuhteissa. Teorian avulla voimme ymmärtää lapsen itsensä kehittämisiä keinoja selviytyä erilaisista tilanteista. Ristiriita, joka on lapsen ja hänestä huolta pitävän aikuisen välillä, on lapsen turvallisuuden kannalta äärimmäinen vaaratilanne. (Tuovila 2008, 30.)

Sijoitusvaiheessa lapsi menettää aikuisen, johon hän on kiintynyt. Laurilan (1993) mukaan voidaan puhua surutyöstä. Lapsi saattaa kieltää tapahtuneen ja sitä vaihetta voi kestää pitkäänkin. Tämän jälkeen alkaa tunteilla reagoimisen vaihe. Lapsi voi alkaa syytellä ja syyllistää itseään. Tässä vaiheessa lapsen tulee antaa tehdä surutyö loppuun ja vasta sen jälkeen lapsi voi eheytyä ja tulla onnelliseksi. Kiintymyssuhteen uudelleen muodostuminen etenee vaiheittain. Kun sijoitettu lapsi alkaa tuntea olonsa turvalliseksi muiden läsnä ollessa, on kiintymyksen pohja luotu. Tässä vaiheessa lapsi paljastaa tunteitaan, joskus rajustikin. Vaikka tilanne perheessä muuttuu hankalammaksi, tosiasiaa tämän vaiheen kautta lapsi on menossa kohti kiinteämpää ihmissuhdetta. Seuraava vaihe on uskoutumisen vaihe, jolloin lapsi alkaa tuomaan esiin asioita, jotka ovat aiheuttaneet hänelle häpeää ja syyllisyyttä. Mikäli tämä vaihe onnistuu, siirtyy lapsi kolmanteen vaiheeseen eli riippuvuuden vaiheeseen. Tässä vaiheessa vanhempi on turvana ja uskottuna ja lapsi on hoidon kohteena ja elämän rikastuttajana. Neljännessä vaiheessa molemmat osapuolet kokevat toistensa korvaamattomina omien tarpeidensa kannalta ja kiintymys on muodostunut. (Laurila 1993, 130–196.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa vastaan kysymyksiin, mistä tutkimus on saanut alkunsa ja mikä tehtävä sillä on. Tuon esiin tutkimukseni kysymykset sekä avaan laadullista tutkimusta. Kerron tutkimusaineistostani ja sisällönanalyysistä ja tuon esiin eettisiä näkökulmia, joita olen työtä tehdessäni pohtinut. Tutkimuksen tavoitteena on luoda kuva sijaishuollon perhehoidosta sekä nostaa esiin perusteluita, joita käytetään perhehoitoon sijoittamisessa. Tavoitteenani on lisätä tietoa ja ymmärrystä lastensuojelun ammattilaisille pysyvyyden merkityksestä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Pysyvyyden merkitystä ei voi koskaan liikaa tuoda esiin. Kaikilla lapsilla on oikeus tavalliseen ja hyvään lapsuuteen, turvallisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä pysyviin kasvuolosuhteisiin.

5.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset

Lastensuojelua tutkitaan Suomessa suhteessa tiedon tarpeeseen nähden liian vähän. Puutteelliset tilastot ja rekisterit aiheuttavat hankaluuden tutkimiseen ja vertailuun. Kuitenkin tiedon tuottamisen rakenteet ovat kunnossa, mutta tutkimustieto on hajanaista ja vähäistä ja vastuu tiedon kokoamisesta puuttuu. Sijaishuollon kokonaisvaltaiselle tutkimukselle on mielestäni suuri tarve.

Sijoitusten pituudesta tai sijaishuoltopaikan pysyvyydestä ei ole saatavilla koko Suomea koskevaa tietoa. Sijaishuoltopaikan valinnan yhtenä kriteerinä kuitenkin pidetään pysyvyyttä. Hallituksen esityksessä tukeudutaan kiintymyssuhdeteoriaan ja todetaan, että mikäli lapselta puuttuu pysyvä, turvallinen ja läheinen kiintymyssuhde, lapsen tarpeisiin voitaisiin vastata ehkä parhaiten perhehoidossa. Tutkimukset kertovat, että lapsen kehitystä suojaa parhaiten varhainen pysyvään perhehoitoon siirtyminen silloin, kun paluuta biologiseen perheeseen ei ole (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 3–5).

Tutkimukseni ajankohtaisuus perustuu vuoden 2012 alussa voimaan tulleeseen lastensuojelun lainsäädännön muutokseen, joka painottaa perhehoidon ensisijaisuutta suhteessa laitossijoituksiin (LSL 413/2007). Perhehoidon ensisijaisuutta perustellaan sekä kustannusten että lasten edun perusteella. Lapsen etua perusteellaan muun muassa sillä, että perhehoito voi tarjota lapselle paremmat mahdollisuudet kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä sijaishuollossa työskennellessäni on kiinnostukseni ja ihmettelyni herännyt siihen, miksi perhesijoitukset eivät kestä. Toivon tutkimukseni selvittävän, mitä perusteluita on käytetty, kun lapsi on sijoitettu perhehoitoon. Sijoituspäätös tehdään olemassa olevilla tiedoilla tapauksesta tai tapahtuneesta ja siksi päätöksenteko on aina tapauskohtaista ja päätös ainutlaatuinen. Sijoituksen katkeaminen ja sijaishuoltopaikan muutos eivät kuitenkaan kerro

aina siitä, että sijaishuoltopaikan valinta olisi epäonnistunut. Lapsen ja nuoren elämässä voi tapahtua muutoksia, samoin voi tapahtua myös sijaishuoltopaikassa muutoksia siten, että aiemmin valittu sijaishuoltopaikka ei enää vastaa lapsen tarpeita.

Tutkimuksessani selvitän, mitä perusteluita on käytetty sijaishuoltopaikan muutoksessa. Toivon, että tutkimalla sijaishuoltopaikan muutokseen liittyviä perusteluita ja syitä, löytyy myös tietoa siitä, mitä tukea ja apua tilanteeseensa perhehoitajat ovat tuoneet esiin. Voidaanko sijoitusten katkeamista ehkäistä tukitoimin? Aineistona käytän lastensuojelun dokumentteja, aineistoni koostuu lapsen huostaanottopäätöksestä, sijaishuoltopaikan muutospäätöksestä sekä lapsen asiakaskertomuksesta.

Tutkimukseni tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä perusteluita on käytetty perhehoitoon sijoittamisessa?
2. Miten on perusteltu sijaishuoltopaikan muutos perhehoidosta laitokseen?
3. Miten sijaisvanhempia on tuettu sijoituksen aikana?

Pyrin tutkimaan aihetta mahdollisimman avoimin mielin. Tarkoitin tällä sitä, että pyrin olemaan sekoittamatta omia uskomuksiani tai asenteitani, käsitellessäni muiden kirjoittamia asiakirjoja. Tutkijan on kuitenkin tärkeää yrittää tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa. Voidaan sanoa, että objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta. (Eskola & Suoranta 2000, 17.)

Valmiiksi kerätyssä aineistossa on sekä hyviä että huonoja puolia. Myönteinen puoli on se, että aineisto on valmiiksi kerätty, eikä aineiston kokoamiseen tarvitse kuluttaa aikaa. Huono puoli on se, että koska aineisto on valmis, siihen ei pysty itse vaikuttamaan. Koska käytin asiakasdokumentteja aineistonani, minun piti hyväksyä se, että en pysty vaikuttamaan aineistoon ja sen vuoksi minun piti edetä aineiston ehdolla ja pohtia tutkimuskysymyksiäni siten, että ne sopivat yhteen aineistoni kanssa.

5.2 Laadullinen tutkimus

Tutkielmani on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus on vakiinnuttanut paikkansa ihmistieteissä. Tutkimustehtävä määrittelee, millä menetelmällä tutkija saa parhaiten vastauksen tutkimuskysymyksiinsä. Suomessa lastensuojelun tutkimus on ollut pitkälti laadullista. Laadullisessa tutkimuksessa on lähtökohtana todellisen elämän kuvaaminen ja tarkoituksena on tukiä kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijan tavoitteena on paljastaa odottamattomia seikkoja, jonka vuoksi lähtökohtana ei ole teorian testaaminen vaan aineiston monitahoinen tarkastelu. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma muotoutuu

olosuhteiden mukaan ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 161–164.) Laadullisessa tutkimuksessa yleinen metodi ja lähestymistapa on sisällönanalyysi. Tuomen ja Sarajärven (2002, 105) mukaan sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti.

5.3 Aineiston kuvaus

Tutkimukseni aineistona olevat asiakirjat koskevat kymmentä lasta. Asiakirjat koskevat keskiuudessa suomalaisessa kaupungissa parin viimeisen vuoden aikana perhehoidosta laitoshoitoon siirrettyjä lapsia ja nuoria. Heidän asiakirjoista selviää, mitä kriteereitä on käytetty perhehoitoon sijoittamisessa ja mitä perusteluita on käytetty sijaishuoltopaikan muutospäätöksessä. Lapset ovat vuosina 1998 - 2012 välisenä aikana huostaanotettuja ja perhehoitoon sijoitettuja vuosina 1999 - 2012. Sijaishuoltopaikan muutos heille on tehty vuosina 2011 - 2013.

Tutkimuslupa on saatu tutkimuskaupungilta ja kirjallisen aineiston keräämisestä on huolehtinut tutkimuskaupungin lastensuojelun päällikön valtuuttama henkilö tutkimussuunnitelmani pohjalta. Tutkimussuunnitelmassani toivoin, että voisin perehtyä tutkimuskaupungin lastensuojelun asiakirjoihin, joista selviää kyseisessä kaupungissa perhehoidosta laitokseen siirtyneiden lasten tiedot. Tutkimusluvasta selviää, että olen saanut luvan lastensuojelun perhehoidon asiakirjoihin. Asiakirjat koskevat lapsen asiakaskertomusta, huostaanoton päätöstä ja sijaishuoltopaikan muutospäätöstä.

Tutkimukseni tiedot tulivat suoraan kaupungin Efficatietojärjestelmästä, jonne asiakaskertomukset ja päätökset on tallennettu niiden vahvistamisen jälkeen. Efficajärjestelmä toimii siten, että sinne voidaan tallentaa tiedot vain kerran, jonka jälkeen niitä ei pääse enää muokkaamaan eikä muuttamaan. Dokumentin tekijästä ei ole tutkimuksessani tietoa muuta kuin se, että kyseessä ovat olleet sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijät kirjoittavat lapsen ja muiden viranomaisten tapaamiset, soitetut puhelut ja käytyt keskustelut lapsen asiakaskertomukseen. Sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottopäätöksen ja sijaishuoltopaikan muutospäätöksen. Efficatietojärjestelmässä on tiedot lapsesta ja hänen huoltajista sekä muista hänen hoitoonsa osallistuneista henkilöistä. Lapsen ja hänen huoltajiensa tiedot poistettiin tulostetuista asiakirjoista, joten minulla ei ollut tietoa heistä muuten kuin pelkkinä numeroina.

Tutkimussuunnitelmaa tehdessäni tein päätöksen, että käytän valmiita asiakirjoja enkä lähde haastattelemaan perhehoitajia tai sosiaalityöntekijöitä. Päätökseeni perustui siihen ajatukseen, että haluan selvittää, miten perhehoitoon sijoittamista perustellaan ja miten perustellaan sijaishuoltopaikan muutoksia. Perustelut ovat sosiaalityöntekijän vastuulla ja perustuvat sillä

hetkellä käytettävissä oleviin tietoihin. Olin yhteydessä tutkittavan kaupungin ympäristössä toimivaan kehittämisyksikköön. Kävin heidän kanssaan keskustelua perhehoidosta yleensä ja lain tuomista haasteista. Päädyin tutkimaan lastensuojelun perhehoitoa muun muassa siksi, että perhehoito on ensisijainen vaihtoehto sijoittamisessa, mutta tukitoimet ja tukijat perhehoitoon on jäänyt miettimättä. Mikäli lastensuojelussa halutaan estää sijoitusten katkeamiset, pitäisi mielestäni miettiä tukitoimia ja eri vaihtoehtoja perhehoitoon. Näillä ajatuksilla istuimme alas ja silloin tuli mieleeni, että olisi syytä selvittää ensiksi, miksi ylipäänsä perhesijoitukset katkeavat. Mikäli selvitan syyn, niin on helpompi ottaa asia puheeksi työpaikalla ja sitä kautta miettiä ja kehittää eri palvelumuotoja perhehoitoon. Tähän kysymykseen antavat lasten asiakirjat vastauksen ja samalla sain tutkimuskysymyksen tutkimukselleni.

Toimin itse lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä, joka tekee sijaishuoltopaikan muutoksia. En kuitenkaan päätenyt tutkimaan oman kaupungin asiakirjoja, sillä rooli työntekijän ja tutkijan välillä on helpompi eriyttää, kun tutkija ei tunne tutkittavia. Tutkimuskaupungin valitsin alueen kehittämisyksikön kautta. Kehittämisyksikkö oli ollut juuri ennen tapaamistamme yhteydessä tutkimuskaupungin lastensuojelun päällikköön ja saanut häneltä tiedon, että kaupungissa on tehty parin viime vuoden aikana useampi sijaishuoltopaikan muutos perheestä laitokseen. Pohdimme yhdessä, että siinä olisi valmis aineisto käytettäväksi.

Olin ensin yhteydessä sähköpostitse tutkimuskaupungin lastensuojelun päällikköön ja hän pyysi toimittamaan tutkimussuunnitelman ja tutkimuslupahakemuksen. Lähetin pyydetyt asiakirjat ja vastaus tuli postitse kotiini. Olin saanut luvan tutkia katkenneita perhesijoituksia. Sosiaali- ja perhepalveluiden johtaja oli tehnyt asiasta päätöksen ja samalla päätökseen oli kirjattu rajoitukset. Olin saanut tutkimusluvan sillä edellytyksellä, että aineisto pidetään, luetaan ja tutustutaan tutkimuskaupungin tiloissa ja aineiston lähde tulee häivyttää myös organisaatiotasolla.

Olin sähköpostitse yhteydessä lastensuojelun päällikköön ja varasimme ajan, milloin tulen tutustumaan aineistoon. Sain yhteystiedot johtavaan sosiaalityöntekijään, mikäli minulla tulee kysyttävää. Varasin töistäni vapaata, jotta minulla oli aikaa aineistoon tutustumiseen. Lastensuojelutoimistolla minulle annettiin huone, jossa voin rauhassa tutustua aineistooni. Minulle annettiin asiakasakteja luettavaksi ja sen lisäksi minulle tulostettiin suoraan Efficatietojärjestelmästä asiakaskertomuksia ja päätöksiä. Huomasin pian, että mikäli luen kaikki paperit, mitkä asiakasakteissa on, joudun varamaan enemmän päiviä tutustumiseen. Lapsen asiakasakteihin kerätään kaikki kirjallinen tuotos, mikä koskee lasta. Akteissa on muun muassa kaikki päätökset, tulostetut asiakaskertomukset, raportit, todistukset, eri asiantuntijoiden lausunnot ja ilmoitukset.

Päätin, että pitäydyn huostaanottopäätöksissä, sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä ja asiakaskertomuksissa. Toimistolla luin järjestelmällisesti päätökset ja tein niistä muistiinpanoja. Muistiinpanot kirjoitin tikulle. Sain luvan käyttää tikkua ja tehdä siihen muistiinpanoja. Seuraavaksi luin asiakaskertomukset ja niihin olin tehnyt rajauksen, että luen kertomukset siitä alkaen, kun lapsi on huostaanotettu ja luen siihen saakka, kun on tehty sijaishuoltopaikan muutospäätös.

Aineistoni koostuu 10 lapsen dokumenteista, joissa jokaisessa on yhdistävänä tekijänä perhehoidon katkeaminen viimeisen kahden vuoden aikana. Aineisto on koottu siten, että on haettu Efficatietojärjestelmästä kahden viimeisen vuoden aikana sijaishuoltopaikan muutospäätökset. Tämän jälkeen on haettu heidän huostaanottopäätöksensä ja tulostettu heidän asiakaskertomuksensa. Huostaanottopäätöksestä selviää, milloin päätös on tehty ja mikä huostaanottoon on ollut syynä. Samasta päätöksestä löytyy perustelu ehdotetulle sijaishuoltopaikalle eli näissä tapauksissa perhehoidolle. Sijaishuoltopaikan muutospäätöksessä on perusteltu, mikä on aiheuttanut muutoksen ja miksi perhehoito ei ole enää lapsen edun mukainen. Lisäksi päätöksessä tuodaan esiin, miksi ehdotettu uusi sijaispaikka on lapsen edun mukainen. Lastensuojelun toimistosihtööri teki tämän työn yhdessä lastensuojelun päällikön kanssa. Näille lapsille on huostaanotot tehty vuosina 1998–2012. Yhteistä näille lapsille on se, että heidät oli sijoitettu perhehoitoon. Toivoin, että saisin asiakaskertomukset kahdelta kuukaudelta ennen huostaanottopäätöstä, jotta voisin kartoittaa, miten perhehoitoon sijoittaminen on tullut ensisijaiseksi vaihtoehdoksi ja miten asia on otettu puheeksi lapsen ja hänen perheensä kanssa.

Tutkimuksessa mukana olevien lasten huostaanottopäätökset oli tehty niin eri aikoina, joten päädyin siihen, että luen asiakaskertomukset ainoastaan siitä lähtien, kun lapselle on tehty huostaanotto. Huostaanottopäätöksessä on perustelut perhehoitoon sijoittamisesta. Ajattelin, että käytän niitä perusteluita hyväkseni tutkimuksessani. Lapsen asiakaskertomuksista kirjasin ylös sinne kirjatut sijaisperheelle myönnetyt tukitoimet.

5.3.1 Asiakirjat tutkimusaineistona

Tärkeää on muistaa, että asiakaskertomukset on aina tarkoitettu muuhun käyttöön kuin tutkimukseen. Tutkijan tulee tiedostaa itselle dokumenttien alkuperästä ainakin kaksi näkökulmaa. Ensimmäinen on se, että missä ja kuka dokumentit on tuottanut ja toinen seikka on se, että mitä ja keitä varten ne on tehty. Asiakirjojen antama kuva todellisuudesta on vain yksi puoli kokonaisuudesta. (Kääriäinen 2006, 48–49.) Asiakirjoihin on liitetty merkittävä ominaisuus, joka liittyy niiden tosipohjaisuuteen. Asiakirjojen ajatellaan kertovan vain ja ainoastaan faktaa siitä,

miten asiat ovat. Tämä näkökulma kyseenalaistaa asiakirjoihin liitetyn tosipohjaisuuden, sillä asiakirjoissa on mukana kirjoittajan oma näkemys.

Dokumentteja käytettäessä tutkimusaineistona tulisi kiinnittää huomiota neljään seikkaan, jotka ovat tärkeässä asemassa arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta. Ensimmäinen piirre on dokumenttien autenttisuus eli viitataan tekstin alkuperäisyyteen ja oikeellisuuteen. Mikäli dokumentti on kopio, niin vastaako se alkuperäistä. Autenttisuus voi viitata myös kirjoittajaan. Onko kirjoittaja se kuka dokumentissa mainitaan, vai voiko organisaation nimellä kirjoitetun dokumentin takana olla vain yksi henkilö. Toinen huomioita seikka on luottamuksellisuus. Tutkijan on mietittävä, onko dokumentin kirjoittajalla ollut motiiveja tai ennakkoluuloja tekstiä kirjoittaessaan. Pohdittavaksi tulee se seikka, oliko kirjoittaja asiantuntijana asiassa ja onko dokumentin laatija ollut läsnä tilanteessa, josta dokumentti on tehty vai onko hän kirjoittanut toisen käden tietoa. Kolmas dokumenttien ominaisuus on niiden edustuksellisuus. Tämä tarkoittaa dokumentteja käytettäessä sitä, että tutkija selvittää, edustavatko dokumentit täysin tutkittua kokonaisuutta, vai onko osa niistä hukkunut tai hävitetty tahallisesti. Voi olla myös niin, että dokumentin tuottanut taho haluaa salata osan tiedoista, eikä luovuta kaikkia dokumentteja tutkijalle. Neljäntenä ominaisuutena on tekstien merkityksellisyys eli vastaako kirjoitettu teksti tai kieli sitä todellisuutta, jota kuvataan. Tämä selviää miettimällä kriittisesti alkuperäistä kontekstia ja tilannetta, jossa teksti on tuotettu. (Ten Have 2004, 90–93.)

5.3.2 Sisällönanalyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto ja kasvattamaan sen informaatioarvoa tekemällä hajanaisesta aineistosta selkeä ja mielekäs. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Laadullista aineistoa voidaan analysoida joko aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöinen analysointi tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole teoreettisia etukäteisolettamuksia ja teorialähtöinen tarkoittaa sitä, että tutkija hyödyntää joko jotain teoriaa tai ottaa tietoisesti jonkin teoreettisesti perustellun näkökulman. (emt., 153.) Itse analysoin aineistoani aineistolähtöisesti.

Laadullisen aineiston analyysiin ja tulkintaa on monia tapoja. Laadullisessa tutkimuksessa analyysia tapahtuu koko tutkimuksen aikana. Analyysin ja tulkinnan voi erottaa toisistaan, ensin tehdään analyysi ja sen jälkeen tulkinta. Laadullisella aineiston analyysillä on tarkoitus saada aikaan aineistoon selkeyttä. Aineistoa pyritään tiivistämään menettämättä kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 1998, 138.)

Tutkimuksessani käytän analyysimenetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan erilaisten sisältöjen analysoinnin väljää teoreettista kehystä tai yksittäistä metodologiaa (Tuomi & Sarajarvi 2002, 93). Tuomen ja Sarajarven (2002, 105) mukaan sisällönanalyysissä aineiston tehtävänä on kuvata tutkittavaa ilmiötä, josta pyritään luomaan analyysillä selkeä sanallinen kuvaus. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja koodataan uudelleen mielekkääksi, selkeäksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa aineistolähtöisenä, teoriaohjaavana tai teorialähtöisenä. Tutkimuksen aineisto kuvaa ilmiötä, jota ollaan tutkimassa ja analyysin tarkoitus on luoda selkeä sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä.

5.3.3 Aineiston analyysia

Sisällönanalyysissä aineistosta poimitaan tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaukset. Aineiston analyysi voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämisessä aineistosta tiivistetään olennainen informaatio ja karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Ryhmittelyssä tiivistetystä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia, joita ryhmitellään alaluokiksi. Sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 115.) Tutkimuksessani tämä tarkoitti sitä, että ensin redusoin ilmaukset eli pelkistin. Pelkistetyt ilmaukset klusteroin eli ryhmittelin ne alaluokkiin. Yhdistelin alaluokkia ja niistä muodostin yläluokkia ja lopuksi yläluokkia yhdistämällä muodostin kokoava teoreettisen käsitteen tutkittavasta asiasta.

Tutkimukseni aineiston ryhmittelin kolmeen ennakolta valitsemaani näkökulmaan, jotka olivat samat kuin tutkimuskysymykseni ja ryhmittelin aineiston pääluokkiin eli huostaanoton, perhehoitoon sijoittamisen ja sijaishuollon muutospäätösten perustelut sekä sijaisvanhempien tukeminen. Ennalta valitsemat näkökulmat vastasivat kysymyksiini perhesijoitusten ja sijaishuoltopaikan muutoksen perusteluista sekä perhehoitoon tarjotusta tuesta. Aineistosta oli helppo nostaa esille perusteluja, koska sosiaalityöntekijät joutuvat aina perustelemaan päätöksensä. Sijaisperheille tarjotusta tuesta löysin kirjauksia asiakaskertomuksista ja niistä sain koottua neljä eri luokkaa, joihin sijoitin asiakaskertomukseen kirjatut sijaisperheille tarjotut palvelut. Vanhemmuutta nostan esille sekä huostaanoton perusteluiden että sijaisvanhempien roolin osalta.

Aloitin tutustumisen aineistooni ensimmäisenä päivänä siten, että selasin asiakasakteja läpi. Etsin sieltä huostaanottopäätöksen ja sijaishuoltopaikan muutospäätöksen. Mikäli aktissa oli

asiakaskertomus tulostettuna, otin sen myös sivuun. Työtäni helpotti se, kun toimistosihteeri toi eteeni valmiiksi tulostettuna päätökset ja asiakaskertomukset. Tämän jälkeen tein taulukkoa, johon merkitsin lapsen numerolla ja merkitsin ylös sukupuolen ja lapsen iän. Laitoin liimalapulla tulostettuihin nippuihin saman numeron, jotta voin palata uudelleen jälkeensä samaan lapseen. Taulukkoon merkitsin huostaanottopäätöksen päivämäärän, huostaanottoon liittyvät syyt sekä perhehoitoon sijoittamisen päivämäärän. Lisäsin taulukkoon myös perhehoitoon sijoittamisen perustelut ja sen keston. Seuraavaksi luin jälleen asiakaskertomukset läpi ja selvitin niiden avulla, onko sijaisperheelle tarjottu tukea ja jos on, niin minkälaista. Olisin saanut tämän tiedon helpommin, mikäli olisin pyytänyt kaikki lasta koskevat päätökset. Pitäydyin kuitenkin suunnitelmassani, jossa ajatuksena oli, että löydän tarvittavat tiedot asiakaskertomuksista. Mikäli tukitoimia tuli esiin lukiessani, merkitsin ne taulukkoon.

Seuraavaksi selvitin, mitä perusteluita on käytetty sijaishuoltopaikan muuttamispäätöksissä. Kirjasin taulukkoon lapsen numeron kohdalle, oliko hänet sijoitettu laitokseen ja milloin päätös oli tehty. Kirjasin tietokoneelleni perusteluita, joita sijoituspäätöksissä oli käytetty. Näin minulle alkoi selvitä, mitä perusteluita on käytetty perhehoitoon sijoittamisessa, mitä sijaisperheiden kanssa on tehty ja mitä syitä on kirjattu päätökseen, kun sijaishuoltopaikka on muutettu perheestä laitokseen.

Kaikissa 10 tapauksessa sijaishuoltopaikan muutos tehtiin perheestä laitokseen. Yhdessä tapauksessa ennen laitosta oli kaksi perhehoitosijoitusta. Perhehoidon sijoitus kesti tutkimusaineistossa 3 kk:sta 14 vuoteen. Sijoituksista kesti yksi 3 kuukautta, yksi vuoden, yksi kolme vuotta, kaksi sijoitusta kesti neljä vuotta, kaksi viisi vuotta, yksi seitsemän vuotta, yksi kolmetoista vuotta ja yksi neljätoista vuotta.

Kirjoitin sähköiseen muotoon asiapapereista selvinneet perustelut. Kirjasin sanasta sanaan sekä huostaanoton perustelut, perhehoidon sijoittamisen perustelut että sijaishuoltopaikan muutospäätöksen perustelut. Mikäli löysin tiedon annetuista tukitoimista sijaisperheelle, kirjasin tiedon ylös sähköisesti. Minulle tutkimukseeni varten käyttöön tarkoitetut asiakastulosteet annoin tutustumisen jälkeen lastensuojelun toimistosihteerille, joka laittoi aineiston säilöön. Sovimme, että mikäli tarvitsen tietoa aineistostani, otan yhteyttä toimistosihteeriiin ja varaan ajan.

Kun aineisto on luokiteltu, on seuraavana vaiheena aineiston uudelleenjärjestely. Luokkia joudutaan sekä pilkkomaan että yhdistelemään uusiksi luokiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 149.) Luokkien eli minun tutkimuksessani perusteluiden yhdistelyssä otin huomioon tutkimuskysymykseni ja sen miten erotan ja yhdistän niitä. Mietin, menevätkö perustelut osittain toistensa päälle ja kuinka paljon aineistoa kussakin luokassa on. Hirsjärvi ja Hurme tuovat esiin, että luokittelussa on syytä

muistaa, että luokat eivät ole lopullinen tavoite. Ne ovat ainoastaan välivaiheita analyysin tarkentamisessa. Luokkien yhdistely tarkoittaa sitä, että yritämme löytää eri luokkien välille säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 149.)

Kokosin näistä löytämistäni huostaanoton, perhehoidon ja sijaishuoltopaikan muutoksen perusteluista taulukon, josta minulle selvisi syitä perhehoidon katkeamiseen. Aineistosta kannattaa etsiä sekä samankaltaisuuksia että myös eroavaisuuksia. Tutkimuksessani etsin asiakirjoista säännönmukaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Aineistoni oli lukumäärältään pieni, mutta sain kattavan kuvan huostaanoton perusteluista, perhehoitoon sijoittamiseen ja sijaishuoltopaikan muutokseen.

5.3.5 Eettisyys

Tutkimuksen teossa on hyvä muistaa ottaa huomioon myös eettiset kysymykset. Tutkimuksen tekeminen niin, että eettiset näkökohdat tulevat otetuiksi oikein huomioon ei ole itsestään selvää, vaan se on vaativa tehtävä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 27.) Eettisesti luotettava tutkimus vaatii, että tutkimusta tehtäessä noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä.

Tuomi & Sarajärvi (2002, 125–129) tuovat esiin, että laadullisen tutkimuksen eettisyyden ongelmia voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta käsin. Teknisluonteiset ongelmat liittyvät itse tutkimuksen tekoon, kuten aineiston keräämiseen, analyysitapojen luotettavuuteen ja tutkittavien anonymiteettiongelmiin. Toinen näkökulma on tutkimuksen metodologisissa seikoissa. Silloin puhutaan tutkimuksen kaikista valinnoista moraalisinä valintoina. Kyseessä on tutkimuksen tiedekäsityksestä ja metodiikan arvosidonnaisuudesta, siitä kuinka tutkimusaiheet valitaan ja mitä pidetään tärkeänä. Tutkimuksen uskottavuus on sidoksissa tutkimuksen eettisyyteen.

Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Suomessa on erilaisia julkisia elimiä, joiden tehtävänä on valvoa, että eettisiä periaatteita noudatetaan. Opetusministeriön tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ohjeet tieteellisten menettelytapojen noudattamiseen. Hyvään tieteelliseen käytäntöön ohjeiden mukaan kuuluu se, että tutkija noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä, tutkimusmenetelmiä ja arviointimenetelmiä sekä toteuttaa avoimuutta tulosten julkaisemisessa. Tutkijan tulee ottaa huomioon muiden tutkijoiden työ ja saavutukset asianmukaisella tavalla sekä toteuttaa ja raportoida tutkimus tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 23–24.)

Tutkimuksessani olen pyrkinyt kunnioittamaan tutkittavien ihmisarvoa ja heistä saamiani tietoja. Minulla ei ole tietoa, kenen lapsen päätöksistä ja asiakaskertomuksista on kyse, koska nimi on häivytetty numeron taakse. Tutkimusaineistoani on anonymisoitu siten, että asiakkaat, sosiaalityöntekijät ja tutkimuskaupunki eivät paljastu. Hirsjärven, Remeksen & Sajavaaran (1997, 24) mielestä jo pelkkä tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Voidaan kysyä, kenen ehdoilla tutkimusaihe on valittu ja miksi tutkimukseen on ryhdytty. Minun tutkimuksessani eettisyys aiheen valinnassa tulee esiin tutkimuksen tekemisen perusteluina. Oikeuteni tutkia lastensuojeluasiakkaiden asiakaskertomuksia ja päätöksiä tulee mielestäni siitä, että aihe on ajankohtainen, yhteiskunnallisesti merkittävä ja tärkeä asia. Lisäksi toivon tutkimuksen parantavan huostaanotettujen lasten tilannetta. Olen kiinnostunut aiheesta oman työni kautta ja toivon tutkimuksen tuovan kuntien sosiaalityöntekijöille konkreettista apua sekä päätöstilanteisiin että käytännön työhön sijaisperheiden kanssa.

Tutkimukseni tulokset kirjoitan siten, että tutkittavien asiakirjojen kirjaajat ja asiakkaat eivät ole tunnistettavissa tutkimuksestani, vaan heidän yksityisyytensä on turvattu. Tein tutkimukseni siten, että siitä ei ole haittaa lastensuojelun asiakkaille eikä työntekijöille. Huolehdin, että tutkimukseni julkaistaessa anonymiteettisuoja ja luottamuksellisuus säilyvät. (Eskola & Suoranta 2000, 57.) Suojaamisvelvoite tarkoittaa sitä, että tutkittavien tiedot suojellaan siten, että ulkopuoliset eivät pääse niihin käsiksi (Kuula 2006, 64). Tätä tutkimusta tehdessäni suojaamisvelvoite tulee esiin siten, että luen tutkimusaineistoani tutkimuskaupungin lastensuojelun toimistolla, jolloin aineistoni pysyy siellä koko tutkimuksen ajan. Olen selvillä myös siitä, että minua sitoo vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuus koskee sekä tutkimusta tehdessä että myös tutkimuksen päättyttyä. (Kuula 2006, 92.)

Tutkimukseni eettisyys tulee esiin myös siinä, että otin selville eri kuntien tutkimuslupakäytännöt. Koska käytin aineistonani lastensuojelun asiakirjoja, tiesin, että minun tutkimussuunnitelmastani pitää tulla esiin eettinen pohdinta. Tein kirjallisen lupahakemuksen ja liitin liitteeksi tutkimussuunnitelman, jonka pro gradu -ohjaajani Suvi Krok oli hyväksynyt. Tutkimuksessani käytän lainauksia aineistosta. Niissä ei ole mukana tietoja, joista voisi päätellä kenen asioista on kyse. Yleensä päätösten perustelutekstit ovat samansuuntaisia, joten sosiaalityöntekijät eivät paljastu tekstien takaa henkilökohtaisesti. Minulla ei ole koko tutkimuksen aineistoon tutustumisen aikana ollut tietoa siitä, ketkä kyseiset päätökset ovat tehneet.

Tutkimukseni aineisto koostuu salassapidettävistä dokumenteista, jolloin tutkimukseni tulee täyttää henkilötietolain määrittelemät kohdat. Henkilötietolain mukaan salassa pidettävien aineistojen

tutkimusta on mahdollista suorittaa ilman henkilön yksilöintiä koskevia tietoja, jos rekisteröityjen suostumusta ei tietojen suuren määrän, tietojen iän tai muun sellaisen syyn vuoksi ole mahdollista hankkia. Henkilörekisterin käytön tulee perustua asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on oltava vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä. Henkilörekisteriä tulee käyttää ja siitä luovuttaa henkilötietoja tieteellistä tutkimusta varten. Kuitenkin pitää toimia siten, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille. Henkilörekisteri hävitetään tai siirretään arkistoitavaksi tai sen tiedot muutetaan sellaiseen muotoon, ettei tiedon kohde ole niistä tunnistettavissa, kun henkilötiedot eivät enää ole tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi. (Henkilötietolaki 523/1999 4:14§.)

6 TUTKIMUSTULOKSIA

Tässä luvussa tuon esiin tutkimustulokset. Olen jakanut tutkimustulokset neljään alakappaleeseen, perustuen tutkimuskysymyksiini. Ensimmäinen kappale tarkastelee yleisesti sijaishuoltopaikan valinnan perusteluita, toinen perhehoitoon sijoittamisen perusteluita, kolmannessa tuon esiin sijaishuoltopaikan muutokseen liittyvät perustelut. Kunnan hyvinvointisuunnitelmasta tulee esiin kunnan ohjeistus sijaishuoltopaikan valinnan kriteereille. Tutkimusaineistossani ei ollut kunnan hyvinvointisuunnitelmaa, ja tarkoitukseni ei ollut edes tutkia yleisiä kriteereitä eikä kunnan osuutta. Aineistoni koostui lapsen asiakirjoista, joihin on kirjattu vain perustelut päätöksille, ei yleisiä kriteerejä tai sosiaalityöntekijän päätökseen liittyviä muita tietoja. Neljäs kappale käsittelee sijaisvanhempien tukemista. Olen ottanut mukaan otteita päätöksistä, jotka selventävät ja tuovat aineistosta esille lasten tilanteen.

6.1. Sijaishuoltoon sijoittamisen perusteet

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miksi perhesijoitukset eivät kestä. Jotta pääsin tutkimaan perhehoitoon sijoittamisen perusteluita, minun piti ensin selvittää, miten on perusteltu tutkimuksessani olevien 10 lapsen huostaanottopäätös. Lastensuojelulain keskeinen ja samalla sijaishuoltopaikan valintaa ohjaava periaate on lapsen etu. Huostaanottopäätöksen yhteydessä perustellaan lapsen sijaishuoltopaikan valinta ja yhtenä perusteluna käytetään lapsen etua. Lastensuojelulakiin tehty muutos vuonna 2012 vaikutti merkittävästi sijaishuoltopaikan valintaan. Lastensuojelulaissa (LSL 413/2007, 50§.) sanotaan, että sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Laissa sanotaan, että myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta pitää ottaa huomioon.

6.1.1 Huostaanoton syyt sijoittamisen perusteina

Tässä luvussa tarkastelen, millä perusteella tutkimukseeni otetut lapset on otettu huostaan. Tarkoitukseni on, että näiden perusteluiden avulla selvennän, minkälaisista tilanteista lapset on huostaanotettu, minkälainen perhe lapsella on, mitä tukitoimia heille on tarjottu ja miten kauan perhe on ollut lastensuojelun palveluiden piirissä. Tarkoituksena on selvittää, vaikuttaako lapsen tilanne huostaanottotilanteessa sijaishuoltopaikan valintaan.

Laakson (2013) mukaan huostaanoton syyt liittyvät usein vanhempien riittämättömäksi arvioituun vanhemmuuteen sekä perheen sisäisiin ristiriitoihin ja perheväkivaltaan. Tutkimuksessani seitsemässä tapauksessa oli edellä mainittuja syitä käytetty huostaanoton perusteluissa joko

yksinään tai yhdistettyinä päihde- ja mielenterveysongelmiin. Perheväkivalta tuli esiin seuraavasti kirjoitettuna.

Lapsi on joutunut vanhempiensa pahoinpitelemäksi useita kertoja. Vanhempien kertoman mukaan he ovat käyttäneet fyysistä kurittamista rangaistuskeinona siitä asti, kun lapsi on ollut vuoden ikäinen.

Lapsen isä on uhannut tappaa lapsen äidin ollessa sairaalassa hoidossa.

Lapsen äidin perheen elämä on ollut vuosia hyvin turvatonta ja epävakaa lukuisista ja vaihtuvista ja väkivaltaa sisältävistä miessuhteista johtuen. Lapsi on tämän vuoksi jäänyt toistuvasti vailla asianmukaista huolenpitoa ja joutunut näkemään usein väkivaltaa ja epäsosiaalista käyttäytymistä.

Lastensuojelulain 50 § mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee aina kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin. Lapsen huostaanoton syyt ovat yksilöllisiä ja moninaisia. Huostaanoton perusteena on harvoin yksittäinen syy. Tarja Pösö (2010, 330) tuo esiin, että huostaanotettujen lasten ja perheiden tilanteissa on usein kyse ongelmien kimpusta, ei moniongelmaisuudesta ongelmien lukumäärällä mitattuna vaan ongelmien kietoutumisesta toinen toisiinsa.

Pienten lasten kohdalla huostaanoton syyt liittyvät useimmiten vanhempien päihdeongelmiin tai mielenterveysongelmiin. Tutkimuksessani huostaanoton syistä tulivat esiin juuri nämä kaksi seikkaa. Tutkimukseni aineistosta huostaanoton syynä oli seitsemässä tapauksessa kymmenestä päihteiden käyttö. Päihteiden käyttö oli kirjattu erittelemällä oliko päihteiden käyttöä joko äidillä, isällä tai molemmilla. Mielenterveysongelma huostaanoton syynä tai syinä oli kahdessa tapauksessa. Päätöksessä oli eritelty mielenterveysongelma vanhemman mielenterveysongelmaksi ja toisessa tapauksessa äidin mielenterveysongelmaksi.

Vanhempien riittämätön vanhemmuus tuli esiin vanhempien taidoissa huolehtia lapsen perushoivasta ja huolenpidosta. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä tärkeämmäksi asiaksi nousee vanhempien kyky huolehtia lapsen perustarpeista.

Äiti ei ole jaksanut tehdä lapselle ruokaa eikä huolehtia lapsen tarpeista

Äiti ei ole pystynyt vastaamaan lapsen tarpeisiin hänen ikätasonsa vaatimalla tavalla. Kodin olosuhteet ja puutteet huolenpidossa ovat uhanneet vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä.

Tutkimuksessani tuli ilmi yksi tapaus, johon huostaanoton syyksi on mainittu lapsen oma käyttäytyminen. Lapsi oli huostaanottohetkellä 5 vuotias. Syyksi huostaanotolle on mainittu lapsen käytöshäiriöt yhdessä epävakaiden kasvuolosuhteiden, vanhempien välisen perheväkivallan, mielenterveys- ja päihdeongelmien kanssa.

Huostaanoton syynä voi olla myös lapsen tai nuoren oma käyttäytyminen. Riitta Laakson (2013, 2013) mukaan yli 12-vuotiaiden lasten osalta huostaanoton syynä on usein lapseen ja lapsen käyttäytymiseen liittyvät tekijät. Tekijöinä on rajattomuudeksi tulkittu käyttäytyminen, nuoren vakava päihdeongelma, mielenterveysongelma tai rikollinen käyttäytyminen.

Aineistostani löytyi yksi tapaus, jossa on kirjattu ylös avohuollon riittämättömyys muiden syiden ohella

Lisäksi vuosia jatkuneet avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömäksi tilanteen parantamiseksi.

Huostaanoton perusteluina käytetään myös avohuollon tukitoimien riittämättömyyttä tai tarkoituksenmukaisuutta. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon totuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (LSL 2007, 40§.)

Aineistoni oli varsin niukkasanainen huostaanoton syissä. Huostaanotot oli tehty vuosina 1998 - 2012. Lapset olivat olleet huostaanottopäätöstä tehtäessä iältään 1-12-vuotiaita. Aineistosta sai kuitenkin mielestäni kattavan kuvauksen huostaanottoon johtaneista syistä.

6.2 Perustelut perhehoitoon sijoittamiselle

Se, miten huostaanoton syyt vaikuttavat sijaishuoltopaikan valintaan, ei tullut tästä aineistosta selville. Ajatukseni oli, että huostaanoton perustelut olisivat vaikuttaneet sijaishuoltopaikan valintaan. Huomasin aineistooni perehtyessäni, että perustelut perhehoitoon sijoittamiselle olivat varsin niukat. Samalla, kun valmistellaan huostaanottopäätöstä, valmistellaan myös lapsen

sijaishuoltopaikan valintaa. Onko tässä syy, että perhehoitoon sijoittamista perustellaan vähemmän kuin laitoshoidon sijoittamista?

Tutkimukseni aineistosta löysin yhden perustelun perhehoitoon sijoittamiselle, joka löytyi kaikista tapauksissa. Tämä syy oli lapsen ikä. Perusteluina oli käytetty, että tämän ikäiset lapset pyritään sijoittamaan perhehoitoon, koska sillä taataan turvallinen kasvuympäristö ja turvalliset, pysyvät aikuiset.

...ikäiset lapset pyritään sijoittamaan perhehoitoon. Perhehoidossa pystytään vastaamaan kokonaisvaltaisesti lapsen tarpeisiin ja tarjoamaan hänelle turvallinen kasvuympäristö.

Perhesijoituksen vahvuutena on lapsen yksilöllinen hoito, vanhempien ja muiden ihmissuhteiden pysyvyys sekä perheestä saatu malli yhdessä asumisesta. Parhaimmillaan sijaisperhe antaa sijoitetulle lapselle mallin perhe-elämästä ja vanhemmuudesta sekä mahdollisuuden läheisiin ihmissuhteisiin. Läheisissä ja pysyvissä ihmissuhteissa lapsi saa korvaavia ja korjaavia kokemuksia ja hänen perusturvallisuutensa, sosiaaliset taidot ja kyky kiintyä ja kiinnittyä kehittyvät. (Janhunen 2007, 5.)

Tutkimuskaupungissa huostaanotettu lapsi on siirtynyt lastenkotiin ensin, ennen kuin hänelle on löydetty pysyvä sijaishuoltopaikka. Sijoitus lastenkotiin on kuitenkin tarkoitettu vain siksi aikaa, kunnes löytyy paikka perhehoidossa.

... hoidon jatkaminen lastenkodissa ei ollut perusteltua pienen lapsen ollessa kyseessä, jolloin aina pyritään etsimään lapselle sijaisperhe

Perhehoito antaa lapselle mahdollisuuden perhe-elämän kokemiseen, mikä edistää hänen perusturvallisuuttaan sekä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon. Läheisissä ja pysyvissä ihmissuhteissa lapsi saa korjaavia ja korvaavia kokemuksia ja hänen taitonsa ja kykynsä kiintyä kehittyvät. Rädyn (2012, 406) mielestä lapsen ikä ei ole merkityksellinen asia, vaan ratkaisevaan on se, missä lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito voidaan järjestää.

Laakson (2013) mukaan sijaishuoltopaikan valintaa ohjaa lapsen erityisen tuen tarve ja lapsen tarpeet ja niiden arvioiminen. Lapsen tarpeiden arvioiminen on sosiaalityöntekijälle tehtävä, jossa hän vertailee ja arvioi lapseen liittyvien tekijöiden, useiden eri ammattilaisten näkemysten sekä lasten ja vanhempien toiveiden kesken eri vaihtoehtoja. Huostaanottopäätökseen on kirjattu, mitä

puutteita vanhemmilla on ollut kasvatuksessa ja miten lapsi itse on oireillut. Sijaishuollon tavoitteena on korjata näitä puutteita sijaisvanhempien avulla sekä etsiä apua ja keinoja lapsen oireiluun. Tutkimuksessani tämä tuli esiin seuraavina kirjauksina.

Sijaishuollon tavoitteena on turvata ... psyykkinen hyvinvointi ja terve kasvu aikuiseksi. Tarkoituksena on taata ... vakaa, turvallinen ja jaksava ympäristö, jossa hän saa kasvunsa ja kehityksensä tueksi riittävää apua ja aikuisen hoivaa ja huomiota. Sijaisperheen on todettu tarjoavan ... luotettavan ja turvallisen kasvuympäristön, missä ... on mahdollisuus empaattisen, turvallisen ja johdonmukaisen aikuisen tuella kasvaa ja kehittyä.

Sijaisperheen tehtävänä on mahdollistaa lapselle ikätasonsa mukainen, selkeä ja turvallinen kehitys. Tavoitteena on luoda ... selkeät ja turvalliset rajat, joiden sisällä on mahdollisuus hyviin ihmissuhteisiin. Sijaisperheen tehtävänä on vahvistaa ... käsitystä oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta. Myös myönteisen käsityksen syntyminen itsestä on ... kehitykselle tärkeää.

Bäck-Kiianmaan ja Hakkaraisen (2008) mukaan useimmilla lapsilla on kokemuksia hoidon ja huolenpidon laiminlyönnistä ja kaltoinkohtelusta, joten he eivät ole saaneet elää turvallista ja hyvää lapsuutta omien vanhempien kanssa. He ovat jääneet vaille hoivaa ja turvallisuutta. Sijaishuollossa lapselle tulee olla mahdollisuus käsitellä ja surra menetyksiään. Sijaishuoltopaikan tärkeänä tehtävänä on auttaa ja tukea lasta selviytymään häntä haavoittaneista ja jopa traumaattisista kokemuksista ja käymään läpi suruprosessiin liittyviä tunteita. (Bäck-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 126–128.)

Tutkimuksen mukaan perhehoitoon sijoittamisen tarkoituksena oli taata lapselle mahdollisuus pitää yhteyttä sukulaisiinsa ja hänelle läheisiin ihmisiin. Tämä perustelu tuli esiin yhdessä tapauksessa. Lapsen etu on, että hän voi pitää yhteyttä myös vanhempiinsa ja vanhemmat antavat lapselle luvan kiintyä sijaishuoltopaikkaan. Tarkoitus on, että lapsella on sekä omat perhesuhteet että sijaishuoltopaikan ihmissuhteet. Aineistosta tuli esiin yksi kirjaus vanhemmista.

Sijaisperhe on ollut myös lähellä ... sukulaisia.

Sijaiskoti toimii yhdessä vanhempien ja muun turvaverkon kanssa luoden mahdollisuuden ... eheytymiselle ja asioiden normalisoitumiselle.

Perhehoitajan sopivuutta tehtävään on käytetty aineistossani perusteluina. Perhehoitajaksi voi ryhtyä henkilö, joka koulutuksensa tai kokemuksensa kautta on sopiva tehtävään. Aineistosta nousi kaksi tapausta, joissa toisessa perusteluihin oli kirjattu sijaisperheen käymä koulutus ja toisessa oli käytetty perusteluina sijaisperheen aikaisempia sijoituksia ja omia lapsia.

Sijaisvanhemmat ovat käyneet sijaisperhevalmennuksen

Sijaisperheellä on ... täysi-ikäistä lasta ja heillä ollut aiemmin sijoitettuja lapsia

Aineistostani ei käynyt ilmi, miten sijaisvanhempien vanhemmuutta olisi muuten arvioitu, kuin kirjaamalla heidän kokemuksensa omista lapsista ja aiemmista sijaislapsista. En löytänyt myöskään suoranaisia perusteluita hoidon pysyvyydestä, joka on perhehoitoon sijoittamisen tärkeä perustelu.

Huostaanotetuille ja sijoitetuille lapsille on tärkeää kokea turvallisuuden tunne ja itsensä kokeminen tärkeäksi. Aineistosta kävi esiin, että myönteinen minäkuvan syntyminen lapselle sijaisperheessä on lapsen kehitykselle tärkeää. Kun lapsi tuntee, että häntä rakastetaan ja hänestä huolehditaan, se vahvistaa hänen itsetuntoa. Aineistostani tuli esiin seuraava kirjaus.

tunne siitä, että hän on hyvä ja häntä rakastetaan ja hänestä välitetään on ensiarvoisen tärkeää

Aineistostani ei tullut esiin, mitä pohdintaa on käyty biologisten vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Biologisten vanhempien ääni ei tullut aineistosta esiin. Tämä oli yllättävä tulos, kun ottaa huomioon, että perhehoidon sijoitusta mietittäessä ohjeistetaan, että tulee harkita tarkkaan, millaisia voimavaroja sijaisvanhemmilla on biologisten vanhempien kanssa toimimiseen. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää, mutta ei välttämättä kaikkien vanhempien kanssa helppoa. Mikäli vanhemmat hyväksyvät sijaishuoltopaikan, se vaikuttaa positiivisesti lapsen sijoituksen aikaiseen elämään.

6.2.1 Syitä miksi perhehoito ei ole lapsen edun mukainen

Selvitykset, miksi perhehoito ei ole nähty enää lapsen tarpeita vastaavaksi, löytyi jokaisesta aineistoon valitun lapsen asiakirjoista. Suurin osa tapauksista liittyi lapsen oireiluun tai sijaisvanhempien käytökseen. Perhehoidon sijoitusta tehdessä kiinnitetään huomiota lapsen ja nuoren käyttäytymisongelmiin, neurologisia ongelmiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin. Tutkimuksessani ei tule esiin käyty pohdinta sijaishuoltopaikkaa valitessa, mutta näitä syitä löytyy, kun on perusteltu, miksi perhehoito ei vastaa lapsen tarpeisiin. Sijaisvanhemmat usein pohtivat

sijoituksen purkamista lapsen voimakkaan oireilun takia. Tämä tuli esiin sosiaalityöntekijöiden perusteluissa, miksi perhehoito ei enää ole lapsen edun mukainen.

... ei voida sijoittaa suoraan takasin sijaisperheeseen, vaan ammatilliseen lastenkotiin psyykkisten syiden perusteella

... on hyvin traumatisoitunut lapsi, joka ei perhesijoituksista huolimatta ole saanut riittävää tukea erityisesti tunne-elämänsä kehityksen tukemiseen.

... tarvitsee enemmän ymmärrystä omien tarpeiden täyttymiseen kiintyäkseen turvallisella ja oikealla tavalla aikuiseen ja sitä kautta kehittyäkseen itse tasapainoiseksi aikuiseksi

Minä tulkitsen nämä perustelut siten, että lapsen oireilu on jatkunut sijaisperheessä ja se on voimistunut. Huostaanottopäätöksissä on kirjattu huostaanoton syyt ja niiden perusteella lapset ovat kokeneet epävakaita ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita. Sijoitetuilla lapsilla voi olla kuormittavia ja traumatisoivia kokemuksia ja ne edellyttävät asiantuntevaa ja erityistä hoitoa. Usein nämä koetaan siten, että laitoshoidossa on paremmat edellytykset toimia lapsen kanssa kuin perhehoidossa.

Sijaisvanhempien esiin tuomat seikat, joiden perusteella he eivät enää ole kykeneviä jatkamaan tämän lapsen sijaisvanhempina, ovat sosiaalityöntekijät kirjanneet seuraavasti.

nykyinen sijaisperhe ei kykene vastaamaan ... kasvusta ja kehityksestä

sijaisperhe ei kykene vastaamaan ... tarpeisiin ja he eivät ole valmiita jatkamaan ... sijaisperheenä.

sijaisperhe tuonut esiin, että he eivät voi jatkaa sijaisperheenä ... Sijaisperheessä omia haasteita, eivätkä voi sitoutua enää pitkäaikaiseen sijoitukseen

sijaisperhe ei kykene tarjoamaan riittävää kasvatuksellista ja emotionaalista tukea ...

Aineistostani ei käynyt ilmi, miksi sijaisperhe ei kykene vastaamaan lapsen kehityksestä ja kasvusta tai miksi he eivät pysty vastaamaan lapsen tarpeisiin. Mielestäni yhteiskunnan muuttuessa myös sijoitettavien lasten tarpeet ja sijaisperheen voimavarat ovat muuttuneet. On täysin mahdollista, että perhehoitoon sijoitetaan sinne sopimattomia lapsia ja sijaisperheiksi otetaan sellaisia perheitä, joilla ei ole siihen valmiuksia.

Sijaisvanhemman ja sosiaalityöntekijän pitää yhdessä miettiä, milloin on aika siirtää lapsi pois perhehoidosta ja näin turvata perheen ja siinä asuvien turvallisuus.

nykyinen sijaisperhe ei kykene tällä hetkellä vastaamaan ... kasvusta, kehityksestä eikä hänen tai muiden turvallisuudesta

Lapsen oma käyttäytyminen saattaa muuttua siten, että hän on vaaraksi itselle tai sijaisperheelle. Aineistossa kävi ilmi, että väkivalta lapsen osalta on sijaisperheelle yksi syy ottaa yhteyttä ja toivoa lapsen sijoittamista laitokseen, jossa hänen rajaamisensa onnistuu perhehoitoa paremmin. Aineistostani käy ilmi, että sijaisvanhemmat miettivät sijoituksen purkamista silloin, kun lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen näyttää mahdottomalta lapsen oireilun, lapsen käyttäytymisen tai psyykkisen oireilun takia.

Sijaisvanhemmuus on valinta, jota on harkittu pitkään. Perheissä, joissa on biologisia lapsia, on tärkeää puhua sijaisvanhemmuudesta sekä sijaiskotiin liittyvistä kysymyksistä omien lasten kanssa etukäteen. On todettu, että eriarvoisuuden kokemisen riski on suurempi sijaisperheissä, joissa on saman ikäisiä lapsia. Jos sijaisperheen omat lapset ovat sijoitettua lasta vanhempia, ei vertailuasemaa omien lasten ja sijoitettujen lasten pitäisi syntyä. Aineistostani kävi ilmi, että sijaisperhe teki vertailua omiin aikuisiin lapsiinsa

sijaisperhe on kokenut haasteelliseksi sen, että ... tulisi saada erilaista vanhemmuutta ja kasvatusta kuin mihin he ovat tottuneet omien lastensa kanssa.

Aineistostani löytyi yhtenä syynä perhehoidon jatkamiseen sijaisvanhempien käytös, joka antoi aiheen sosiaalityöntekijöille miettiä sijaisperheen edellytyksiä toimia sijaisvanhempana. Aineistostani tämä tuli ilmi siten, että sijaisperhe oli kohdistanut fyysistä kaltoinkohtelua sijaislasta kohtaan. Aineistostani kahdessa tapauksessa tämä oli syynä lapsen siirtoon perhehoidosta laitokseen.

lastensuojeluilmoitus, koskien sijaisperheen sijaislapsen kohdistunutta fyysistä kaltoinkohtelua.

esiin tulleet lasten hoitoon ja mahdolliseen kaltoinkohteluun esiin tulleet asiat.

Laakson (2013) mukaan lastensuojelulla ja lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on suuri vastuu lapsen hyvinvoinnista ja siitä, että hänelle valittu sijaishuoltopaikka on lapsen edun mukainen ja turvallinen. Ajantasaisen tiedon saaminen koetaan riittämättömien resurssien vuoksi vaikeaksi ja uskaltaako lapsi tuoda esille, miten häntä kohdellaan sijaishuoltopaikassa,

sosiaalityöntekijälleen. Aineistostani kävi ilmi, että toisessa tapauksissa biologinen äiti on ollut aloitteentekijä ja sitä kautta lasten tilanne on saatu selvitettyä. Toisessa tapauksessa aloitteentekijänä on ollut toisen kunnan työntekijä.

En löytänyt kirjauksia siitä, että lapsen kokonaisvaltainen tunteminen, esimerkiksi mistä lapsi pitää, mitkä ovat hänen kiinnostuksen kohteet, harrastukset tai kaverisuhteet, olisi tullut esiin. Toki sellaisia asioita ei viralliseen päätökseen ole tarpeen kirjata. Puustinen-Kaartinen & Pösö (2010) tuovat esiin, että sijoitetut lapset elävät tavallista lapsuutta ja nuoruutta yhtä lailla kuin ei-sijoitetut lapset. Esimerkiksi harrastusten kehitystä tukevaa merkitystä ei tule sivuuttaa sijoitetunkaan lapsen kohdalla. Itse asiassa harrastuksilla, olivat ne sitten taideilmaisua, tietokonepelejä, liikuntaa, partiota tai muuta sellaista, voi olla keskeinenkin lapsen selviytymistä tukeva tehtävä. On tärkeää turvata lapsen kehitystä myös tämän kaltaisten tavallisten toimintojen avulla.

6.3 Perustelut sijaishuoltopaikan muutokseen

Perustelut siitä, miksi perhehoito ei ole lapsen edun mukaista, ei riitä perusteluiksi siihen, että sijaishuoltopaikka tulee vaihtaa. Sijaishuoltopaikan muuttamisen päätöksen pitäisi tuoda esiin perusteet muuttamiseen ja samalla tulisi selvittää, miksi nykyinen sijaishuoltopaikka ei ole enää lapselle sopiva. Toin edellisessä luvussa esiin, miten tutkimuskaupungissa oli perusteltu, miksi perhehoito ei ole lapsen edun mukainen. Nyt tuon esiin sen, mitä muutoksia perhehoidossa on tapahtunut, että ne ovat johtaneet sijaishuoltopaikan muutokseen. Syyt ovat sekä lapsesta johtuvia että sijaisvanhemmasta johtuvia.

Puustinen-Kaartinen & Pösö (2010) kertovat, että turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden ja kasvuympäristön merkitys on huostaanotetulle lapselle erityisen suuri, koska hänellä on usein jo sijaishuollon alkaessa ollut taustallaan epävakaita ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita. Mitä useampia muutostilanteita lapsi kohtaa, sitä enemmän lapsen selviytymiskyky joutuu koetukselle. Sijoituspaikan muutos irrottaa lapsen siitä arjen ympäristöstä, jossa hän on siihen saakka ollut. Koulunkäynti, aloitettu terapia tai alkanut kaverisuhde saattaa keskeytyä lapsen kannalta ikävällä tavalla. Uudessa sijaishuoltopaikassa lapsi joutuu aloittamaan monta asiaa uudelleen uusien ihmisten kanssa. Joissakin tilanteissa sijaishuoltopaikan muutos voi olla selvästi lapsen edun mukaista. Näin on etenkin tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikka ei vastaa lapsen tarpeisiin tai joissa lasta kohdellaan huonosti.

6.3.1 Sijaishuoltopaikan muutokseen johtaneet tekijät

Aineistostani nousee esiin syyt, mitkä ovat aiheuttaneet sijaishuoltopaikan muutoksen. Selvitän ensiksi mikä osuus lapsen omalla käytöksellä on ollut muutokseen. Osassa tapauksissa sosiaalityöntekijöillä oli tieto lapsen erityistarpeista ennen perhehoitoon sijoittamista.

.....käytös ollut erittäin itsetuhoista ... tilanne vaatii pysäyttämistä

...sijoitettaessa tiedettiin, että hänellä on paljon tarpeita johtuen hänen traumaattisista taustoistaan ja huostaanoton syistä

...on diagnooseina lapsuuden kiintymyssuhteiden estottomuus, lievä älyllinen kehitysvammaisuus, muu kielteinen lapsuudenaikainen elämäntapa, käytösoireena tarkkaavaisuushäiriö

... on diagnosoitu Aspergerin oireyhtymä sekä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö

Miten näistä asioista eli lapsen oireiluista ja diagnooseista, on kerrottu tuleville sijaisvanhemmille, ei löydy tietoa aineistostani. Laakson (2013) mukaan sijaishuoltopaikan löytyminen on vaikeaa vaikeavammaiselle, vakavasti päihdeongelmalliselle tai mielenterveysongelmalliselle nuorelle. Aineistostani ei käy esiin, onko sijaishuoltopaikan valinnassa ollut vaikeuksia. Sijaisvanhemmalla on lain mukaan oikeus saada kaikki ne hoidettavaa koskevat henkilökohtaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä perhehoidon toteuttamiseksi. Sijaisvanhemmalla on oikeus saada oleelliset tiedot sijoitettavan elämäntilanteesta, terveydentilasta ja historiasta. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.) Puustinen - Kaartinen & Pösö (2010) tuovat esiin, että ajoittain nostetaan esiin seikka, että sijoitetuilla lapsilla on sellaisia erityisongelmia, joiden vuoksi lapsen hoito tulee siirtää toisille, erityisongelmaa erityisesti hallitseville tahoille. Tällaiset muutokset merkitsevät aina suhteen katkoa ja uuden suhteen opettelua. Vaikka sijoitetuilla lapsilla voi olla monia merkittävästi kuormittavia ja traumatisoiviaakin kokemuksia ja ne edellyttävät asiantuntevaa ja erityistä hoitoa, pitää jatkossa arvioida aiempaa tarkemmin se, miten näihin tarpeisiin vastataan ilman lapsen ja työntekijöiden välisten suhteiden katkeamista.

Aineistosta tuli esiin myös tilanteita, joissa lapsen oireilu oli tullut esille sijoituksen aikana. Näistä sijoituksen aikana esiin tulevista oireiluista ei sosiaalityöntekijä voi etukäteen tietää. Sijaisvanhemmille annetaan tietoa lapsen taustoista ja siitä voi päätellä, miten lapsi ehkä tulee tulevaisuudessa käyttäytymään.

... on lähtenyt sijaisperheestä mitään ilmoittamatta omille teilleen ja jatkanut karkumatkojaan

Sijoituksen edetessä huomattiin, että ... ei pysty itse säätelemään omia tunteitaan tai toimintaansa, vaan tarvitsee siihen johdonmukaisen ja sensitiivisen aikuisen tukea

erityisesti viime päivinä ollut käytökseltään erittäin arvaamaton ... on osoittanut mieltymystään teräaseisiin ja tulentekovälineisiin. On vaarallinen sekä itselle että muille

Murrosiässä nuoren käytös saattaa muuttua. Sijaisvanhemmat saattavat kokea, että he ovat vastuussa nuoren rajojen kokeilussa. Sijaisvanhemmille saattaa tulla tarve rajoittaa sijoitettua nuorta enemmän kuin esimerkiksi omia nuoriaan. Lapset kokevat murrosiän yksilöllisesti. Osalla lapsista murrosikä saattaa mennä ohi normaaliin kehitykseen liittyvien kasvukipujen ja kokeilujen kera, mutta jotkut lapset saattavat oireilla murrosiässä rajustikin. Lapsi joutuu kasvokkain lapsuutensa vaikeiden kokemusten kanssa. Silloin lapsi tarvitsee sijaisvanhemmiltaan vankkaa tukea ja ymmärrystä.(Ahto & Mikkola 1999, 24.)

Aineistostani tuli esiin yhdessä tapauksessa muutokseen johtaneissa syissä koulun käyntiin liittyvät ongelmat. Sijoitetut lapset ovat kokeneet kaltoin kohtelua, vanhempien jaksamattomuutta, vanhempien päihteiden käyttöä ja perheriitoja, minkä seurauksena heillä on usein vaikeuksia ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Koulunkäyntiongelmien voivat olla sijoitetulle lapselle tyypillisiä.

Jo pitemmän aikaa ollut huoli ... koulunkäynnistä ja sääntöjen noudattamisesta. Tänä keväänä koulunkäynti sujui entistä huonommin ja ... sai useammat ehdot, joita hän ei suorittanut kesän aikana. ... joutuu tuplaamaan luokan ja on tärkeää saada peruskoulun päättötodistus

Perhehoidossa lapsen rajaaminen on hankalaa. Rajoitustoimenpiteet koskevat laitoksessa olevaa lasta, mutta perhe rajoittaa lasta omilla kasvatusmenetelmillään. Sijaisvanhempien tukena on sosiaalityöntekijä, joka yhdessä sijaisperheen ja muiden lapsen kanssa toimivien kanssa miettivät, miten lasta rajataan. Aineistostani käy esiin, miten voimattomiksi sijaisvanhemmat kokevat tilanteen lapsen rajoittamisen suhteen.

sijaisvanhemmat ovat sitä mieltä, että ... tarvitsee enemmän valvontaa ja tukevamman sijaishuoltopaikan

sijaisvanhemmat ilmoittivat, että eivät kykene varmistamaan ... koulunkäyntiä ja pyysivät ... sijoitettavan hoitopaikkaan, jossa kyetään paremmin valvomaan koulunkäyntiä ja vapaa-aikaa

Muutokseen johtaneista syistä nousi esille aineistosta sijaisperheeseen muut sijoitetut lapset, jotka kuormittavat sijaisvanhempia ja lisäsivät heidän kokemaansa taakkaa yhdessä lapsen oireilun kanssa.

Tilannetta pahensi sijaisperheeseen sijoitetut kolme alle kouluikäistä lasta

Lauseesta käy esiin, että sijaisvanhempi on uupunut liian monen lapsen kanssa toimimiseen. Miten hänen kanssaan asiasta on sovittu, siihen en saa vastausta aineistosta.

Sijaisvanhemman oma käytös ja toiminta on toinen syy, joka nousee esiin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa muutossyissä. Sijaisvanhemmuus on kuormittavaa työtä ja sijaishuoltopaikan muutoksissa asia tulee esiin sijaisvanhemman uupumisena. Syynä uupumus tulee esiin kolmessa tapauksessa.

sijaisperheen uupuminen tilanteessa, jossa he kokivat, etteivät pysty enää sitoutumaan ... hoitoon ja tarjoamaan riittävää tukea ja huomiota

sijaisäidin uupuminen ja päätös antaa ... uuteen sijaishuoltopaikkaan

Sijaisperheen arkeen kuuluu pitkäänkin traumaattisen lapsen hoito ja työstäminen, mikä on rankaa ja haastavaa. Lisäksi arkea voi kuormittaa lapsen saamat eri palvelut ja terapiat. Sijaisvanhemman uupumisen estäminen on tärkeää ja siihen pitäisi puuttua ajoissa. Hyvä suhde sosiaalityöntekijään auttaa mielestäni sijaisvanhempia jaksamaan ja jatkamaan.

Sijaisvanhemman oma käytös on ollut vaikuttamassa sijaishuoltopaikan muutokseen. Syytä miksi sijaisvanhempi on kaltoin kohdellut sijoitettua lasta, en ole nähnyt tässä tutkimuksessa tarpeelliseksi selvittää. Sijaisvanhempien toiminnasta tieto sosiaalitoimelle on tullut lastensuojeluilmoituksen ja biologisen vanhemman kautta. Aineistosta nämä asiat eivät tulleet muutoin esiin.

lastensuojeluilmoitus, koskien sijaisperheen emotionaalista riistoa ja kaltoinkohtelua sekä jonkin verran myös fyysistä kaltoinkohtelua

lapsen äidin kautta saatu tieto lapsen mahdollisesta kaltoinkohtelusta

Yhteistyö sijaisperheen ja lapsen biologisten vanhempien kanssa voi olla haastavaa. Sijaisvanhemmat joutuvat tekemään yhteistyötä eri viranomaistahojen kanssa ja myös lapsen entisten sijaishuoltopaikkojen kanssa. Aineistostani löytyi merkintöjä yhteistyön haastavuudesta ja sitä kautta se on merkitty muutoksen tarpeeseen johtavaksi syyksi.

sijaisvanhemmilla oli haasteellista tehdä yhteistyötä ... ensimmäisen sijaisperheen kanssa. Sijaisperheen mielestä ... ei ollut tarpeeksi vahva tapaamaan vanhaa sijaisperhettään. Lastenpsykiatri otti kantaa siihen, että ... eristäminen vanhasta sijaisperheestä on ollut hänelle hyvin traumaattinen kokemus ja tilanne tulee korjata

sijaisperhe koki terapiaan osallistumisen haasteelliseksi ja toivoivat enemmän ... yksilöllistä terapiaa

sijaisvanhempien ja lapsen äidin välinen suhteiden tulehtuminen ja se, etteivät he enää sijoituksen loppuvaiheessa olleet juurikaan puheväleissä keskustellakseen ... asioista, vaikutti ... hoidon jatkamista sijaisperheessä

Sijaisvanhemmat tekevät paljon yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Yhteistyön sujuminen on tärkeää sijaisvanhempien jaksamisen kannalta. Sijaisvanhemmat saavat ohjeita monelta suunnalta ja saattavat kokea, että heidän taitonsa eivät riitä lapsen kasvatukseen. Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on haastavaa. Mikäli sijaisperheen ja biologisten vanhempien kanssa yhteistyö ei ole toimivaa, on lapsen vaikeaa olla sijaisperheessä. Yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin on tuettava perhehoidon aikana. Onnistuneisiin tapaamisiin vaikuttaa sekä biologisten vanhempien että sijaisvanhempien suhtautuminen ja yhteistyökyky sekä sosiaalityöntekijän toiminta. Yhteistyön rakentaminen on vaativaa. Vaikka omien vanhempien tapaamiset aiheuttaisivat lapsessa levottomuutta ja tunnekuohuja, ne voivat auttaa lasta käsittelemään omia tunteitaan ja taustaansa. (Ahto & Mikkola 1999, 22.)

Sijaisvanhempien suhtautuminen sijaislasten ja omien lasten hoitoon tulee esiin aineistosta muutokseen johtaneiden syiden kirjaamisessa.

sijaisperhe kokivat haasteellisena toimia eri tavalla ... kanssa, kun olivat toimineet ja toimivat omien lastensa kanssa

Sijaislapsen perheeseen tuloon on vaikea valmistautua. Vaikka sijaisperheeseen järjestetään tutustumiskäyntejä ja sijaisperhettä pyritään valmentamaan PRIDE- koulutusvaiheessa, ei sijaislapsen ja perheessä toisten perheenjäsenten soputumista uuteen tilanteeseen pysty

ennakoimaan. Uuden sijaislapsen tulo perheeseen on merkittävä asia koko perheelle. Vanhempien on tärkeää keskustella sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä kaikkien perheenjäsenten kanssa ja myös ottaa huomioon perheenjäsenten erilaiset mielipiteet ja tunteet (Hakkarainen & Koisti-Auer 2006).

Tutkimukseni aineistosta tuli esille, mitä olivat tekijät, jotka aiheuttivat muutoksen perhehoidosta pois. Syyt muutokseen jakautuivat aineistossani tasaisesti sekä sijaisvanhempien että lapsien käyttäytymisestä aiheutuneisiin syihin. Sijaisvanhempien väsymys ja uupumus tuli esiin aineistostani. Tarkempaa selvitystä siitä, mikä uupumisen on aiheuttanut ja onko uupumus ilmennyt vuosien jälkeen, en lähtenyt selvittämään. Lapsista aiheutuneet sijaishuoltopaikan muutokset aiheutuivat lapsen psyykkisestä oireilusta. Tutkimukseni tarkoituksena ei ollut etsiä syyllisiä perhehoidon katkeamiseen, vaan syitä, joista se voi aiheutua. Sijaisvanhemmilta odotetaan normaalia vanhemmuutta, mutta toisaalta lapsen erityistarpeisiin vastaamista, hänen kasvunsa ja kehityksensä tukemista ja aikaisempien kokemusten korjaamista. Ovatko odotukset sijaisvanhemmille liian suuret ja tietävätkö sijaisvanhemmat mitä heiltä odotetaan?

6.3.2 Uuden sijaishuoltopaikan perustelut

Miten näiden syiden ja perusteluiden jälkeen valitaan lapselle sijaishuoltopaikka, joka kaikissa 10 tapauksessa oli laitos? Miten perustellaan, että lapsen hoito uudessa sijaishuoltopaikassa on lapsen edun mukainen ja miksi laitos on arvioitu lapselle paremmaksi paikaksi?

Aineistostani uuden sijaishuoltopaikan perusteluihin löytyivät sekä perustelut siihen, miksi laitos on nähty lapsen edun mukaiseksi että siihen, miksi laitos on arvioitu sopivimmaksi paikaksi. Aineistostani käy ilmi, että perustelut lapsen edun mukaiselle hoidolle ovat samat kuin perustelut laitoshoidon paremmuudelle. Molemmissa on käytetty perusteluina kasvuympäristöä, lapsen tarvetta, laitoksen asiantuntemusta ja pysyviä ihmissuhteita. Perusteluista on käytetty joko niin, että lapsen etu tulee huomioiduksi laitoksessa tai niin, että laitos pystyy turvaamaan nämä lapselle.

Aineistostani en saa selville, miten työntekijä on harkinnut moniulotteista näkemystä pysyvyydestä tai turvallisuudesta, mutta aineistosta selviää syyt, millä perustellaan uuden sijaishuoltopaikan paremmuus vanhaan verrattuna. Kaikissa kymmenessä tapauksessa uusi sijoituspaikka oli laitos. Laitoksen sopivuutta lapselle perustellaan monin eri tavoin. Yksi perusteluista liittyy laitoksen tuottamaan palveluun ja sen takaamaan turvalliseen kasvuympäristöön.

laitoksessa ...perustarpeet tulee tyydytettyä ja paikka on turvallinen ja kodinomainen

... yksilölliset tarpeet ja toiveet pyritään huomioimaan

tarkoituksena on taata ... vakaa, turvallinen ja jaksava ympäristö, jossa ... saa kasvunsa ja kehityksensä tueksi riittävää apua ja huomiota

kasvuympäristön, missä hän saa riittävästi ymmärrystä, tunne-elämän tukea sekä johdonmukaista aikuisten ohjausta kasvunsa ja kehityksensä tueksi

Aineistostani nousee esiin myös työntekijän ajatus siitä, että lapsen kasvuympäristö ja hänen luomansa kaverisuhteet eivät katkeaisi. Sijaishuoltopaikkaa mietittäessä on otettava huomioon, että lapsi on perhehoidossa ollessaan luonut suhteet kavereihin ja heidän vanhempiin. Lisäksi lapsi on saattanut olla päivähoidossa tai koulussa ja miettiväksi tulee, ovatko hänen luomansa suhteet eri ihmisiin ja eri palveluihin sellaisia, että niiden jatkuminen voitaisiin säilyttää uutta sijaishuoltopaikkaa mietittäessä.

lastensuojelulaitos sijaitsee samassa kunnassa, jossa ... on ollut aiemmin sijoitettuna, joten kaveri- ja palvelupiiri sekä asuinympäristö ei muutu radikaalisti

Puustinen -Korhonen & Pösö (2010) tuovat esiin, että sijaishuoltopaikan valinta sekä sen pysyvyys ja vaihtuvuus ovat tärkeitä ja välttämättömiä asioita arvioitavaksi silloin, kun puhutaan sijoitetun lapsen kasvuolosuhteista. Ei kuitenkaan ole riittävää tarkastella vain sijaishuoltopaikkaa, vaan tarvitaan moniulotteisempaa näkemystä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavista tekijöistä. Sijaishuoltopaikka on lapselle ennen kaikkea se arjen koti, jonka aikuisten varassa on lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja läheisiinsä. Sijaishuoltopaikassa eletty aika on iso osa lapsen elämää iloineen ja suruineen. Lapsen kannalta katsottuna ei ole kyse ”kodin ulkopuolella olemisesta” tai ”sijaisjärjestelystä” – kyse on lapsen elämästä ja kodista tässä ja nyt.

Perusteluna, miksi uusi sijaishuoltopaikka eli laitos, on parempi paikka lapselle, nousi aineistosta esiin lapsen tarve. Lapsen tarve nähdään perustuvan lapsen omaan käyttäytymiseen ja siksi hänen sijoituksensa laitokseen nähdään sopivimmaksi vaihtoehdoksi. Lapsen tarve tulee taattua laitoksessa työskentelevien aikuisten avulla ja heidän ammattitaidollaan kohdata erilaisia lapsia. Aineistostani tulee esiin, että lapsen tarve nähdään sellaisena lapsen oireiluna, että siihen pystyy vastaamaan vain laitos.

... tarvitsee ympärilleen aikuisia, jotka ovat kykeneviä ottamaan ahdistuksen vastaan. Tarvitsee edelleen apua siihen, kuinka löytää muita keinoja ahdistuksen purkamiseksi kuin itsensä vahingoittaminen

laitokselta vaaditaan ammatillista ymmärrystä ... kokemia traumoja ja menetyksiä kohtaan

henkilökunnalla on kokemusta erilaisten nuorten riita- ja konfliktitilanteiden selvittämisestä ja kriisissä olevan nuoren elämäntilanteen selvittämisestä

Tutkimuksessani tulee esiin, että lapsen etu ja laitoksen sopivuus perustellaan laitoksessa olevan asiantuntijuuden mukaan. Asiantuntijuus nousee esiin, kun on kyse lapsesta, jonka käytös tai oireilu on sen suuntaista, että perhehoitajalta ovat keinot loppuneet. Lapsen saamat diagnoosit ovat nousseet esiin perusteluiden syinä siten, että laitoksissa koetaan löytyvän ammattitaitoa eri diagnooseja saaneiden lasten kanssa toimimiseen. Yhdessä tapauksessa asiantuntijuutta tarvitaan erityislapseksi luokitellun lapsen kohdalla siihen, että hänellä on kiintymyshäiriötä, johon laitoksen toivotaan vastaavan tarjoamalla oman osaamisen ja pysyvyyden. Sijoituksen jälkeinen tilanne on yhdessä tapauksessa perusteluna päätöksessä laitossijoitukseen. Laitoksen tarjoama jälkihuoltomahdollisuus on nähty hyvänä vaihtoehtona sijaishuoltopaikkaa mietittäessä.

ei ollut saatavilla niin tukevaa ja erikoitunutta sijaisperhettä, jonka lapset tarvitsevat

lastenkodilla on kokemusta ja tietoa Asperger-syndroomadiagnoosin saaneita lapsista ja nuorista

... on erityislapsi, jolla on ollut hyvin rikkonainen varhaislapsuus ja käyttäytymisessä on selkeitä viitteitä kiintymyshäiriöstä

laitoksessa on pitkä kokemusta kehitysvammaisuudesta sekä jälkihuoltomahdollisuus

Sijaishuoltopaikan sopivuuden perusteluina on aineistostani käytetty myös lapsen laitoksessa saamaa vertaistukea. Vertaistuki on nähty lapsen edun mukaiseksi siten, että lapsi saa kokemuksen tasa-arvoisesta kasvatuksesta muilta sijoitettuna olevilta lapsilta.

samalaisten kokemusten omaavien lasten ns. vertaistuki ja ymmärrys on katsottu antavan mahdollisuuden tasa-arvoiseen kasvuun ja kehitykseen.

Ihmissuhteet ja niiden merkitys lapselle tulee esiin aineistostani. Lapsen yhteydenpito sukulaisiinsa on nähty tärkeäksi nostaa esiin perusteluissa. Aineistostani ei noussut esiin, miten on ajateltu, että lapsen yhteydenpito vanhempiinsa onnistuisi paremmin laitoksessa kuin perhehoidossa. Sen sijaan yhdessä tapauksessa tärkeäksi perusteluksi oli nostettu lapsen tunne kokea itsensä rakastetuksi ja välitetyksi.

omaiset asuvat lähellä, joten ... yhteydenpito sukulaisiin on joustavaa

tavoitteena on luoda ... selkeät ja turvalliset rajat, joiden sisällä on mahdollisuus hyviin ihmissuhteisiin

tunne siitä, että hän on hyvä ja että häntä rakastetaan ja hänestä välitetään, on ensiarvoisen tärkeää

6.3.3 Kiintymyssuhde sijaishuoltopaikkaa mietittäessä

Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan sekä varhaisen hoivakokemuksen merkitystä että korjaavien ja korvaavien kokemusten merkitystä. Siitä, minkälaiseen ympäristöön lapsi sijoitetaan, on merkitystä lapsen kehityksen kannalta. Lapsen kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa sijoituspaikan valintaa siten, että kiinteän kiintymyssuhteen omaava lapsi pyritään sijoittamaan mahdollisimman lähelle vanhempansa. Lähellä oleva sijoitus takaa lapsen ja vanhemman tapaamiset mahdollisimman vaivattomasti. Aina ei kuitenkaan ole mahdollista sijoittaa lähelle, johtuen siitä, että lapsi on sijoitettava sinne, missä on tilaa tai paikkaan, joka on lapselle perusteltu paras sijaispaikka. Toisaalta joskus on tarpeen sijoittaa nuori kauemmaksi, jotta hänelle haitalliset kaverisuhteet saadaan katkaistuksi. Valinnassa on otettava huomioon monia näkökulmia, joten lapsen ja vanhemman välinen läheinen suhde ei ole ainoa päätökseen vaikuttava tekijä.

Aineistostani ei noussut esiin kuin yhdessä tapauksessa sana kiintymyshäiriö. Tapaus liittyi siihen, että työntekijä oli perustellut lapsen oireilun olevan sen suuntaista, että laitoksen asiantuntijuus ja pysyvät työntekijät voisivat auttaa lapsen oireiluun. Aineistossani oli yksi merkintä, jossa mainittiin lapsen ja vanhemman/vanhempien välinen yhteydenpito. Aineistostani tuli esiin yhteydenpito läheisiin ihmisiin, omaisiin ja sukulaisiin. Laitossijoitusta perusteltaessa tuli aineistosta esiin sisarusten sijoittaminen samaan paikkaan.

Tarkasteltuani perhehoitoon sijoittamisen perusteluita, en löytänyt merkintää lapsen ja hänen vanhempansa/vanhempiensa kiintymyssuhteen ylläpidosta. En löytänyt merkintää, että päätöksiä tehtäessä olisi pohdittu vanhempien ja lasten välistä yhteydenpitoa ja sen tärkeyttä. Sosiaalityöntekijän tulee ottaa kantaa lapsen ja vanhemman/vanhempien tai muiden läheisenihmisen väliseen yhteydenpitoon. Yhteydenpitoon liittyvät seikat kirjataan päätöksen osaksi ja sijaishuoltopaikkojen ja vanhempien tulee niitä noudattaa. Lapsen yhteydenpito vanhempiin ja muihin läheisiin ja sukulaisiin kirjataan myös asiakassuunnitelmaan. Minulla ei ollut aineistossani asiakassuunnitelmia mukana.

Sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen lapsen yhteydenpito vanhaan sijaipaikkaansa helposti katkeaa. Kuitenkin on mahdollista jatkaa yhteydenpitoa esimerkiksi tuki -tai lomaperhepalveluna. Vastuu lapsen ja vanhan sijaisperheen yhteydenpidosta jää kuitenkin useimmiten sijaisperheelle tai omaohjaajalle. Aineistostani löytyi yksi tapaus, jossa yhteydenpito lapsen vanhaan sijaisperheeseen oli uudelle sijaisperheelle liian vaikea toteutettavaksi.

sijaisvanhemmilla oli haasteellista tehdä yhteistyötä ensimmäisen sijaisperheen kanssa. Sijaisperheen mielestä ... ei ole valmis ja tarpeeksi vahva tapaamaan vanhaa sijaisperhettään.

Aineistostani käy ilmi, että lyhimmillään lapsi oli viettänyt sijaisperheessä 3 kuukautta ennen siirtymistään laitokseen. Pisimmillään sijoitus oli kestänyt 14 vuotta. Aineistoni tuo esiin sen, että aina sijoitukset eivät kestä, vaikka sijaishuollon tarve ei poistu. Sijoituksen katkeaminen on kriisi. Se aktivoi lapsissa ja aikuisissa aiemmat hylkäämis- ja sijoituskokemukset. Sijoituksen katkeaminen on yksi traumaattinen tapahtuma lisää, jonka käsittelyssä lapsi tarvitsee aikuisen apua. Katkeamiseen liittyviä tunteita ovat esimerkiksi syyllisyys, suru, epäonnistuminen, viha ja häpeä, mutta myös ilo ja helpotus. Sijoituksen ennakoimaton katkeaminen altistaa lapsen sekä emotionaalisille ongelmille että myös käyttäytymisongelmille ja sijaisvanhemmille sijoituksen katkeaminen aiheuttaa syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteita. Huonosti hoidettu sijoituksen purkaminen voi aiheuttaa kaikille osapuolille traumaattisia kokemuksen. Sijoituksen purkautuminen koskettaa lapsen kautta monia lapsen elämään kuuluvia ihmisiä; sijaisperheitä, biologisia vanhempia, sijaisperheen biologisia ja muita sijoitettuja lapsia ja sosiaalityöntekijöitä.(Janhunen, 2007 5–12.)

Aineistoni päätöksistä en pystynyt päättämään, miten sijoituksen purkautuminen on käsitelty lapsen ja sijaisperheen kanssa. En myöskään saa vastausta siitä, miten lapsen totuttelu uuteen paikkaan oli huomioitu. Ymmärrys syntyneitä kiintymyssuhteita kohtaan ei tullut aineistostani esiin.

6.4 Sijaisvanhemmille tarjottu tuki

Aineistostani nousi esiin erilaisia tukimuotoja, joita oli tarjottu sijaisvanhemmille. Lasten asiakaskertomuksissa on mainittu tukitoimia, joita sijaisvanhemmille on tarjottu. Olen jakanut annetut tukitoimet taloudellisiin, tiedollisiin, henkisiin ja käytännöllisiin tukiin. (ks. Janhunen 2008, 138.) Taloudellinen tuki tulee esiin päätöksistä, joissa mahdollistetaan taloudellisesti sijaisperheen toiminta. Taloudellinen tukeminen minun aineistossani merkitsee rahallista sekä aineellista tukea. Tiedollinen tuki on sellaista, että sijaisperheelle on annettu tieto sijoitettavasta lapsesta, jotta he

tietävät, mitä on odotettavissa. Tiedollisella tuella tarkoitan esimerkiksi ohjausta, neuvontaa, tiedottamista ja koulutusta. Henkinen tuki sijaisvanhemmille on ollut aineistossani tukea siihen, että he ymmärtävät muutokset, joita sijoitus tuo omaan perheeseen ja parisuhteeseen. Henkistä tukemista on saada sijaisvanhemmat ymmärtämään biologisten vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön haastavuuden sekä ymmärtämään lapsen ongelmien ja oireilujen syyt. Henkinen tuki on tullut esiin keskusteluapuna, hyväksyntänä ja läsnäolona. Käytännöllinen tuki on mahdollistanut sijaisvanhemmille esimerkiksi lomailun, vapaa-ajan vieton ja lastenhoidon. Käytännöllinen tuki on myös yhteistyön tekemistä, asioiden järjestelemistä ja osallistumista. Perhehoitajalain mukaan toimeksiantosopimuksessa tulee määritellä sijaisvanhemmalle maksettava palkkio, käynnistämiskorvaus, erityisten korvausten korvaaminen sekä siinä tulee sopia sijaisvanhemman oikeudesta vapaaseen, valmennukseen, työnohjaukseen ja koulutukseen. Lisäksi siihen kirjataan sijaisvanhemmalle järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ja muista tukitoimista. (Perhehoitajalaki 1999, 4§.)

Tutkimukseni mukaan sijaisvanhemmat tarvitsevat taloudellista tukea esimerkiksi alkuhankintoihin. Lapsen muutettua sijaisperheeseen tulee hänelle hankkia tarvittavat varusteet. Taloudellista tukea on myönnetty asumis- ja muihin suurentuneisiin kuluihin. Sijaisvanhemmat voivat tarvita tukea lastenhoidon ja omien vapaidensa järjestämiseen. Taloudellista tukea on myönnetty sijaislasten harrastusmenoihin. Sijaisvanhemmille on myönnetty taloudellista tukea koulutuksiin osallistumisiin. Aineistostani kävi esiin, että esimerkiksi hoitopalkkiota on korotettu ja siten mahdollistettu sijaisvanhemman kotiin jääminen sijoituksen alkuvaiheessa.

Aineistostani käy esiin, että tukitoimena sijaisperheille on tarjottu sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan kotikäyntejä sekä neuvotteluita toimistolla. Kotikäyntien tarkoitus on ollut neuvonta ja opastus. Keskusteluissa on käyty läpi sijoitettavan lapsen taustaa ja sijaisvanhemman oikeuksia ja velvollisuuksia. En löytänyt merkintää sijaisvanhemmalle tarjotusta koulutuksesta, mutta työnohjauksesta löytyi maininta. En löytänyt aineistosta merkintöjä sijaisvanhempien valmennuksesta. PRIDE-valmennuksessa käsitellään sijoitukseen liittyviä asioita kattavasti sijaisvanhempien omien kokemusten kautta. Sijaisvanhemmat käsittelevät valmennuksen aikana muun muassa omaa lapsuuttaan, nuoruuttaan ja millä tavalla heitä itseään on kasvatettu. He pohtivat valmennuksen aika laajasti myös omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. (Hakkarainen & Koisti-Auer 2006.) Aineistostani selvisi, että konsultaatiokäynneillä on ollut tarkoitus antaa tukea kasvatukseen ja auttaa sijaisvanhempaa ymmärtämään lapsen erityispiirteet ja antamaan ymmärrystä lapsen hoidollisiin kysymyksiin.

Aineistostani selviää tuki, jonka tarkoituksena on auttaa sijaisperhettä ymmärtämään sijoitettavan lapsen tilanne ja tekemään yhteistyötä sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa. Neuvotteluissa ovat olleet mukana sekä sijaisvanhemmat että biologiset vanhemmat. Aineistostani käy esiin, että sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan käynneillä on neuvottu ja opastettu sijaisvanhempia. Jokaisessa tapauksessa neuvonta ja ohjaus ovat liittyneet lapsen oireiluun. Neuvotteluita on käyty sekä koulun kanssa että muiden ammattilaisten kanssa.

Aineisto tuo esiin, että sijaisvanhempia ohjataan eri palveluiden piiriin. Löysin merkintöjä perheen ohjaamisesta perheneuvolan piiriin ja lapsen lähettämistä erilaisiin tutkimuksiin. Tarkoituksena on ollut lisätä sijaisvanhempien ymmärrystä lapsen käyttäytymisestä sekä tukea sijaisvanhempien vanhemmuutta. Henkinen tuki tulee esiin aineistosta siten, että sijaisvanhempia on kuunneltu ja heille on järjestetty keskustelumahdollisuuksia eri viranomaisten kanssa.

Sijaisperheiden tukeminen lähtee työstä, jota tehdään jo ennen sijoitusta. Sijaisperhettä valmistellaan uuteen tulokkaaseen. Aineistostani en löytänyt erikseen mainintaa sijoituksen alun tiiviimmästä yhteistyöstä. Tervonen-Arnkil (2008) esittää, että sijoituksen alkuvaiheessa sijaisperheet hyötyisivät intensiivisestä tuesta, jossa sosiaalityöntekijä arvioi riskejä ja suojaavia tekijöitä tietoja kerätessään. Usein tarve sijoittaa lapsi mahdollisimman nopeasti ohittaa mahdollisuudet hyvään arviointiin. Sijoitusten kannalta useammat kotikäynnit alkuvaiheessa ja vuorovaikutusta sekä kiintymystä tukevat työmenetelmät maksaisivat itsensä takaisin. (Tervonen-Arnkil 2008, 153–155.)

Sijaisvanhemmille on aineistoni perusteella mahdollistettu loma. Sijaisvanhemmat ovat saaneet lomansa ajaksi sijaisen. Sijaisen myöntäminen mahdollistaa lomailun ja vapaa-ajan vieton. Käytännöllistä tukea sijaisperheelle on tarjottu mentoroinnin avulla. Mentorointi on kokeneen ja työiältään vanhemman sijaisvanhemman antamaa asiantuntija-apua nuoremmalle ja työuransa alkuvaiheessa olevalle sijaisvanhemmalle. Mentorointi tarjoaa mahdollisuuden sijaisvanhemmille vertaistukeen. Aineistosta selviää, että sijaisvanhemmille on mahdollistettu osallistuminen työnohjaukseen, jonka tarkoituksena on ollut sijaisvanhemman jaksaminen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimus käsitteli perhesijoituksen katkeamisen syitä. Tutkimuksen aineisto koostui lastensuojelun asiakirjoista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miksi perhesijoitukset eivät kestä, miksi ne katkeavat. Tutkimuksen tuloksena saadut tulokset osoittavat, että yhtä syytä sijoituksen purkautumiseen ei ole. Ajatukseni oli, että tutkimalla ensin, miten on perusteltu huostaanotto ja perhehoitoon sijoitus, saisin selville, mikä sijoituksessa on mennyt vikaan. Huomasin kuitenkin, että suoranaista yhteyttä en löytänyt pelkkien asiakirjojen perusteella. Asiakirjoihin kirjoitettu teksti on lyhyttä. Huostaanoton perustelut olivat aineistossani kyllä perusteelliset, mutta perhehoitoon sijoittamisen syyt olivat melko niukat. Selvää yhteyttä huostaanoton syiden ja perhehoidon sijoitusten katkeamisen välillä en pystynyt tällä aineistolla tuomaan esiin. Aineistoon tutustuttuani huomasin, että sijoituksen purkautumiseen johtaneet syyt ja seuraukset kulkevat lomittain, enkä voi aineiston perusteella sanoa, kumpi on ensin. Oliko perhehoidon katkeamisen syynä lapsen oireilu, vai oliko syynä se, että sijaisvanhempi oli uupunut sijaislapsen oireilun vuoksi. Entä mitä oli tapahtunut perheessä silloin, kun sijaisvanhempi oli käyttänyt kasvatusotteena kurittamista, olivatko häneltä keinot loppuneet vai eikö niitä hänellä ollutkaan vai oliko lapsen käyttäytyminen sen suuntaista, että sijaisvanhemman käytössä olevat keinot eivät niihin ole olleet riittävät?

Tutkimukseni lähtökohtaoletuksena minulla oli, että kiintymyssuhde ja vanhemmuus voidaan katsoa olevan taustalla, kun tutkitaan sijoitusten katkeamisia. Kiintymyssuhde ei ollut suoranaisesti tutkimukseni kohteena, mutta sen vaikutus sijoitukseen ja sen onnistumiseen on keskeinen tekijä, mistä syystä sen huomioiminen perhesijoituksen purkautumisen yhteydessä on perusteltua. Kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta perhehoidossa oleellista on lapsen mahdollisuus kiintyä sijaisperheeseen ja eheytyä korjaavien kokemusten avulla. Vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteiden arvioiminen on lastensuojelun ohjeistuksen mukaan tärkeää, kun arvioidaan lapsen sijoituksen tarvetta ja sopivaa sijaishuoltopaikkaa, mutta arviointi on hyvin vaativaa. Tämän huomasin omassa tutkimuksessani. Tosin minulla oli aineistona asiakirjat, joiden perusteella lapsen kiintymistä omiin vanhempiinsa tai sijaisvanhempiinsa en voinut todeta.

Perhehoitoon sijoittamisen perusteluista lähdin ensin selvittämään huostaanoton perusteluita. Huostaanoton syiksi nousi tutkimuksestani vanhempien riittämätön vanhemmuus, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä perheväkivalta. Syiksi oli kirjattu myös lapsen oma käyttäytyminen. Aineistosta tuli esiin, että avohuollon tukitoimet olivat olleet riittämättömät. Seuraavaksi selvitin, miksi huostaanotetut lapset oli sijoitettu perheisiin. Yhtenä syynä, joka nousi kaikista päätöksistä, oli lapsen ikä. Perusteluna käytettiin lisäksi lapsen erityisen tuen tarvetta ja lapsen tarpeita. Mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiin ja sukulaisiin tuli tutkimuksessani esiin. Sen sijaan minulle

yllätyksenä tuli, että biologisiin vanhempiin yhteydenpitoa ei tullut aineistosta esiin. Perhehoitajien sopivuus tehtävään nousi esiin perusteluissa sekä lapsen turvallisuuden ja itsensä tärkeäksi kokemisen tunne perhehoidossa.

Selvitys, miksi perhehoito ei enää vastannut lapsen tarpeisiin, oli seuraava tutkimukseni aihe. Tutkimukseni tuloksena syyt liittyivät sekä sijaisvanhemman käyttäytymiseen että sijaislapsen käyttäytymiseen. Sijaisvanhemmat pohtivat sijoituksen purkautumista lapsen oireilun vuoksi. Sijaisvanhemmat toivat esiin, että he eivät ole kykeneviä jatkamaan tämän lapsen sijaisvanhempina. Sijaislapsen oma käytös oli syynä siihen, että perhehoito ei enää vastannut hänen tarpeisiin. Lapsen väkivaltainen käytös, joka aiheutti vaaraa sekä lapselle itselle, että sijaisvanhemmille, oli syynä muutokseen. Yksi sijaisperheistä oli tehnyt vertailua omien lasten ja sijaislasten välillä ja sen seurauksena eivät enää kokeneet hoitamaan sijaislasta. Kahdessa tapauksessa sijaisvanhempien väkivaltainen käytös aiheutti sijaishuoltopaikan muutoksen.

Muutokset, joista seurauksena oli sijaishuoltopaikan muutos, johtuivat tutkimukseni mukaan sekä lapsista että sijaisvanhemmista. Lapsen käyttäytyminen ja hänen oireilunsa, joka oli ollut tiedossa jo sijoitusta tehdessä tai sitten oireilu, joka tuli esiin sijoituksen myötä. Koulunkäyntiin liittyvät syyt nousivat esiin tutkimuksestani ja lapsen rajaamiseen liittyvät syyt. Sijaisvanhempien yhtenä syynä sijaishuoltopaikan muutokseen nousi esiin perheeseen muut sijoitut lapset, jotka kuormittivat perhettä sekä sijaisperheen uupumisen. Tutkimuksestani käy ilmi, että sijaisvanhemmat kokevat yhteistyön eri viranomaisien kanssa haastavaksi.

Miksi laitos on nähty lapsen edun mukaiseksi ja miksi laitos on parempi paikka lapselle kuin perhe? Siihen tutkimuksessani löytyi perusteluksi laitoksen tuottama palvelu ja sen takaama turvallinen kasvuympäristö. Huomioon on otettu lapsen aikaisempi kasvuympäristö ja muutoksella oli tarkoitus säilyttää lapsen palvelut samoina. Lapsen tarve perusteluissa tulee tutkimuksessani esiin siten, että lapsen käyttäytyminen nähdään sellaiseksi, että laitos pystyy vastaamaan hänen kasvatuksestaan paremmin kuin perhehoito. Laitoksessa nähdään olevan asiantuntemusta toimia erilaisten lasten kanssa. Laitoksen tarjoama jälkihuoltomahdollisuus on käytetty peruste. Lapsen saama vertaistuki laitoksessa on peruste, jota on sijaishuoltopaikan muutoksessa käytetty.

Tutkimukseni tulokset laadullisella aineistolla antaa samansuuntaisen tuloksen muiden tutkimusten kanssa. Janhunen (2007) on Perhehoitoliitolle tekemässään tutkimuksessa listannut syitä siihen, miksi sijoitukset katkeavat. Tutkimus koskee vuosina 2004 ja 2005 Helsingin kaupungin perhehoitoon sijoittamia lapsia. Löytyneet syyt on luokiteltu neljään luokkaan seuraavasti; sijaisvanhempaan liittyvät syyt, lapseen liittyvät syyt, syntymävanhempiin liittyvät syyt ja

yhteistyöongelmat. Useimmissa tapauksissa sijoitus oli katkennut sijaisvanhempiin liittyviin syihin johtuen, joista yleisin oli sijaisvanhemman väsymys ja toiseksi sijaisperheen muuttunut tilanne. Kolmanneksi yleisin syy oli lapsen liittyvä syy, tällöin kyseessä oli lapsen vaikea oireilu. Tutkimuksessa tosin todettiin, että sijoitusten purkautumisen syyt eivät ole toisiaan poissulkevia vaan ne kulkevat rinnakkain, kuten lapsen vaikea oireilu ja sijaisvanhemman väsymys. Onko lapsi oireillut vaikeasti ja sijaisvanhempi väsynyt siitä johtuen, vai onko sijaisvanhempi väsynyt ja lapsi alkanut oireilemaan sen takia? Yksiselitteisiä vastauksia on vaikea löytää. (Janhunen 2007, 43–45.)

Tutkimuksen tulosten luotettavuuden olen pyrkinyt takaamaan siten, että olen pyrkinyt kertomaan toteuttamani tutkimuksen tarkkaan ja tulosten tarkasteluun olen käyttänyt paljon suoria lainauksia aineistostani, jotta lukija pystyy näkemään, mistä olen päätelmäni tehnyt. Tulosten yleistettävyyttä on vaikea arvioida, koska aineisto oli määrältään pieni. Tuloksia voi kuitenkin pitää luotettavina, sillä samankaltaisia tuloksia on löydetty muissa tutkimuksissa.

Tutkimukseni alussa toin esiin, että yksi tutkimukseni tavoitteista oli lisätä minun omaa sosiaalityöntekijän tietämystäni. Mielestäni tutkimustani tehdessäni sain tämän tavoitteen täytettyä ja huomasin samalla tärkeitä asioita, jotka haluan tuoda esiin. Ensimmäiseksi nostan esille sen, miten tärkeää on huostaanoton ja sijoituksen huolellisessa valmistelussa kirjata asiat dokumentteihin. Aineistoistani en löytänyt suoria viittauksia siihen, miten näissä tapauksissa huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on valmisteltu. Perustelut huostaanottoon olivat lyhyitä, kuten päätöstekstit yleensä ovat. Tiedän, että sosiaalityöntekijät ja muut lastensuojelun työntekijät ovat tehneet paljon töitä näiden perheiden kanssa, mutta dokumenttien antama kuva on suppeampi.

Sijaisvanhempien kouluttautuminen tulevaan tehtävään on tärkeää. Löysin merkintöjä sijaisvanhempien koulutuksesta ja sitä on käytetty myös perusteluna perhehoitoon sijoittamiselle. Sijaisvanhempien koulutus tulisi jatkua koko sijoituksen ajan, sillä lapsen kasvaessa hänen tarpeensa muuttuvat. Aila Puustinen-Korhonen & Tarja Pösö (2010) ottavat kantaa lapsen sijoittamiseen kertomalla, että lapsen sijoittamisen tueksi tarvitaan perusteellinen tutkimus, jossa lapset läheisineen tulevat kuulluksi. Heidän mukaansa tietoa tarvitaan, jotta pystytään ennakoimaan lapsen sijaishuoltopaikan sopivuutta ja tarjoamaan sijaishuollon yksikölle riittävää ammatillista tukea.

Sosiaalityöntekijän näkökulmasta oivalsin, etten ollut huomionnut tarpeeksi yksilöllisiä syitä pohtiessani sijaishuoltopaikan valintaa. Sijaishuoltopaikan valinta tehdään useiden eri sijaishuoltovaihtoehtojen välillä. Sijaishuoltopaikan valinta on yksilöllistä ja tapauskohtaista. Valintaan vaikuttavat lapsen tarpeet, tarjolla olevat palvelut, eri asianosaisten näkemykset ja eri

asiantuntijoiden lausunnot, mutta myös taloudelliset tekijät. Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010) tuovat esiin, että yksittäisen lapsen kannalta sijaishuoltopaikan löytyminen voi perustua sattumaan, tarjolla olevat sijoituspaikat määrittävät lapsen sijoituspaikan, eivät lapsen tarpeet. He tuovat myös esiin, että sijaishuoltopaikan valintaa käsittelevää tutkimusta ei ole ja kuntien ja sijoitettavien yksiköiden välillä on suuria eroja siinä, miten valintaa tehdään. Päätöksen sijaishuoltopaikasta tekee sosiaalityöntekijä. Tämä on se kohta, johon tarvitsisin konkreettista apua. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta ohjeistusta, apua, tukea ja ennen kaikkea aikaa pitäisi vaikka lainsäädännön avulla tarjota sosiaalityöntekijöille. Lisäksi koulutusta ja perhehoidon tutkimusta pitäisi lisätä.

Vaikka huostaanoton tarkastelu ei ollut tutkimuskysymykseni, huomasin tarkastelevani koko lastensuojelun prosessia. Aineistoani lukiessani huomasin miettiväni, olisiko huostaanotto pitänyt tehdä jo aiemmin. Katsotaanko tilanteita liian kauan ja käytetään avohuollon tukitoimia, vaikka tilanteessa huostaanoton kriteerit täyttyvät? Tietenkin on jälkeinpäin helppoa nähdä, että juuri tuossa kohdassa olisi pitänyt toimia toisin. Päätöksiä tehdessä ei kukaan voi tietää, mitä tulevaisuus tuo tullessaan ja miten lapset ja perheet tulevat reagoimaan ja toimimaan. Huostaanoton ja sijoituksen oikea-aikaisuutta tulisi arvioida tarkkaan. Mietin myös, olisiko huostaanotto voitu välttää pienien lasten kohdalla tehokkaalla ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla. Saavatko lapsiperheet palveluita ilman lastensuojeluasiakkuutta? Miten päivähoito, koulu, erikoissairaanhoito ja nuorisotoimi huolehtivat osuutensa vanhempien ja lasten tukemisessa? Oikeaan aikaan ja oikeasta paikasta tuleva tuki lapsiperheille mielestäni olisi joka kunnassa keskustelun paikka. Lastensuojelun työntekijät eivät yksinään pysty vastaamaan lasten ja perheiden tarpeisiin.

Tutkimustuloksena huomasin sen, että sijaisvanhemmat jaksavat työssään, kun heitä kuunnellaan ja tuetaan. Sijaisvanhemmat osaavat tutkimustulosten perusteella kertoa, missä tilanteessa he ovat ja mikä heidän mielestään olisi se apu ja tuki, mitä he tilanteessa tarvitsevat. Sijaisperheen kuuleminen vaatii aikaa. Taloudellinen tuki sijaisperheelle on tärkeää, mutta yhtä tärkeää ovat tiedollinen, käytännöllinen ja henkinen tuki. Mielestäni tarvittaisiin tarkkaa selvitystä erilaisista palveluista, joita sijaisperheille voitaisiin tarjota, sillä sijoitettujen lasten tarpeet voivat olla hyvin erilaisia. Myös sijaisvanhempien tarpeet ovat erilaisia. Lapsen tarpeet voivat myös vaihdella sijaishuollon aikana. Tutkimuksen perusteella heräsin huomaamaan, miten tärkeää olisi, että sijaishuoltopaikka voisi muuttua lapsen kasvaessa ja hänen tarpeidensa muuttuessa. Aila Puustinen-Korhonen ja Tarja Pösö (2010) tuovat esiin, että sijoitetuilla lapsilla on erityisiä tuen tarpeita oppimisessa ja kehityksessä. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että heille tarjottu tuki olisi riittävän jatkuvaa ja pysyvää. Tällä hetkellä sijoitetut lapset ja heidän vanhempansa jäävät usein ilman tarvitsemaansa palvelua ja tukea.

Tutkimuksen alussa minulla on ennakkokäsitys siitä, että alkuvaiheen tuki on merkittävässä asemassa sijaisperheen jaksamisen kannalta. Tutkimustulokseni antavat samansuuntaisen tuloksen. Sijoituksen onnistumiseen vaikuttaa sijaisperheen alussa saama tuki. Ennakkovalmennus ja siinä käyty PRIDE-koulutus antaa sijaisvanhemmalle valmiudet toimimiseen. Sosiaalityöntekijän työkokemuksen perusteella voin sanoa, että sijaisvanhemmat toivovat tietoja lapsesta ennen lapsen muuttoa sijaisperheeseen. Tiedon avulla he tutustuvat lapseen ja hänen perheeseen ja verkostoon ja osaavat tukea ja kasvattaa lasta paremmin. Alkutuki on tuki, jota tarjotaan sijaisperheille. Siinä tarkoituksena on tukea sijaisperhettä sijoituksen alussa. Tutkimuksessani yhdessä tapauksessa sijoitus päättyi kolmen kuukauden sijoituksen jälkeen. Mietin, olisiko alkutuki auttanut perhettä ymmärtämään lapsen oireilun ja saanut heidät jaksamaan jatkamaan sijaisperheenä. Sijaisperheen alkuvaiheen työskentely vaatii aikaa ja osaamista sosiaalityöntekijältä. Monessa pienessä kunnassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee sekä avohuoltoa että sijaishuoltoa. Näen tämän haasteena, sillä tilanteet lastensuojelussa tänä päivänä ovat sellaisia, että erikoistumista tarvitaan.

Sosiaalityöntekijän roolin suurta osuutta sijoitusten onnistumisen ja sijaisvanhempien tukijana ei voi olla korostamatta. Lapsi kasvaa ihmissuhteissa. Ihmissuhteiden pysyvyys tulisi ottaa huomioon sijoituksia ja muutoksia tehdessä. Sijaishuollossa olevan lapsen tapauksessa kyse on suhteista biologisiin vanhempiin, sijaisperheeseen, laitoksen henkilökuntaan, kavereihin, sukulaisiin ja kunnan sosiaalityöntekijään. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä pitää huolta sijoitetusta lapsesta ja huolehtii hänen kasvatuksesta. Hän on päätöksentekijä, jonka ratkaisut vaikuttavat lapsen elämään merkittävästi. Miten turvataan tämä pysyväksi tarkoitettu suhde? Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja asiakasmäärät suuria. Työntekijöiden vaihtuminen tuo tullessaan sijaishuollossa monenlaisia pulmia. Työhön voi tulla katkoksia ja tiedon kulussa voi tulla ongelmia. Uusi työntekijä aloittaa lapsen tutustumisen alusta ja entisen työntekijän tiedot siirtyvät vain asiakirjojen välityksellä. Tiedän omasta sosiaalityöntekijän kokemuksestani työstäni, että minun tietoni sijoitetuista lapsista ovat paljon enemmän kuin kirjaamani tiedot asiakaskertomuksiin tai päätöksiin. Tämä oli mielessäni, kun tutustuin aineistooni. Mietin, kuinka paljon tietoa saisinkaan, jos haastattelisin työn tehnyttä sosiaalityöntekijää. Toisaalta ajattelin, että tutkimuksessani käyttämäni lastensuojelun asiakaskirjat auttoivat minua huomaamaan, miten tärkeää on asioiden kirjaaminen ylös. Jatkossa dokumentointia tehdessäni pyrin kirjoittamaan siten, että mahdollinen tuleva seuraajani saisi samat tiedot, mitkä minulla on. Toki tiedän, että minulla on sellaista hiljaista tietoa, jota en pysty dokumentin avulla siirtämään toiselle. Tämä tieto on minulla päässäni, tuntemuksina ja kokemuksena, jota on vaikea toiselle siirtää. Tulin tutkimuksessani siihen päätelmään, että hiljaista tietoa on paljon sosiaalityöntekijöillä ja se tieto jää usein käyttämättä.

Sosiaalityöntekijän vaihtuminen on arkipäivää sosiaalitoimistoissa ja kaikki se tieto, joka lähtevällä sosiaalityöntekijällä on, siirtyy hänen mukanaan. Uusi työntekijä aloittaa alusta ja luo oman suhteen sijaislapsen että sijaisperheeseen.

Päätän tämän tutkimuksen toteamukseen siitä, että koko tutkimuksen tekeminen on ollut itselleni matka, jonka aikana oma identiteettini lastensuojelun sosiaalityöntekijänä on vahvistunut. Kirjallisuuteen perehtyminen ja lasten asiakirjoihin tutustuminen ovat antaneet minulle paljon eväitä siihen, millainen lastensuojelun sosiaalityöntekijä haluan ja pyrin jatkossa olemaan. Tutkimuksen tekeminen lisäsi omaa ymmärrystäni lastensuojelun perhehoidosta, sijoitusten katkeamisesta ja sen vaikutuksesta lapseen ja nuoriin. Paljon jäi asioita ja kysymyksiä vaille vastauksia. Perhehoitoon sijoittamisen perusteluita ja onnistuneita perhesijoituksia olisi syytä tutkia, jotta tulevaisuudessa sijoitukset olisivat pysyviä ja turvallisia. Uskon, että moni lastensuojelun sosiaalityöntekijä toivoo saavansa apua miettiessään lapselle sopivaa sijaishuoltopaikkaa. Seudullinen yhteistyö toisi uutta tietoa, varmuutta työntekijöille ja tasapuolisuutta ja yhdenvertaisuutta asiakkaille sijaishuollossa.

8 LÄHTEET

- Ahto, A. & Mikkola, P. (1999) Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelutoimikunnan julkaisuja13, Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Alkutukimalli (2010) Perhehoidon tuen kehittäminen. Jyväskylä: Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö
- Back-Kiianmaa, R. & Hakkarainen, P. (2008) Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa J. Ketola(toim.)Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 121–144.
- Bardy, M. (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
- Bardy, M. & Känkäinen, P. (2005) Omat ja muiden tarinat. Inhimillisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes
- Bardy, M. & Salmi, M. & Heino, T. (2002) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. STAKES Raportteja 263/2001. Jyväskylä: Gummerus
- Bowlby, J. (1953) Child care and the growth of love. London. Penguin books.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino
- Forsberg, H. & Linnas, H. (2004)Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa A. Söderholm, R. Halila, S. Kivitie-Kallio, J. Mertsola & S. Niemi. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim 248 -238.
- Hakkarainen, P. & Koisti-Auer, A-L.(toim.) (2006) PRIDE-kirja. PRIDE-valmennus sijais -ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Pesäpuu ry.
- Hakkarainen, P., Kuukkanen, M & Piispanen, H.(2008)Perheliiton tietopaketti 2010. Perhehoitoliitto ry.
- Hannu-Jama, M. Perhehoito Norjassa – Taustatietoja perhehoidosta avainlukuineen. Verkkojulkaisu Sonetbotnia: Katsaus perhehoidon ajankohtaisiin kehittämishaasteisiin Ruotsissa ja Norjassa. Viitattu 6.4.2014
Saatavilla: http://www.sonetbotnia.fi/docs/094-qgc-Perhehoito_eri_Pohjoismaissa.pdf

Heino, T. (2012) Vapaaehtoiset huostaanotot yleisempiä kuin tahdonvastaiset. Lapsen maailma 4/2012

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P.(1997) Tutki ja kirjoita. 6-8-painos. Helsinki: Tammi

Janhunen, T., (2008) Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa J. Ketola(toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: Ps-kustannus 123–144.

Janhunen, T. (2007) Pysyvyyden turvaaminen perhehoidossa. Käsikirja sijoitusten purkautumisen ehkäisemiseksi. Perhehoitoliitto ry: Helsinki.

Janhunen,T. (2007) Sijoitusten purkautumisen pitkäaikaisessa perhehoidossa. Helsinki: Perhehoitoliitto ry.

Kalland, M. (2002) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: Soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198 -233.

Kalland, M. (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioonottaminen lastensuojelussa. Teoksessa A .Puonti, T. Saarnio & A. Hujala(toim.)Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119 -140.

Ketola, J. (toim.)(2008) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS – kustannus.

Ketola, J. (toim.)(2008b) Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihto-ehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 15 -26.

Ketola, J.(toim.)(2008) Perhehoito: Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS – Kustannus

Ketola, J.(toim.) (2008) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS – Kustannus.

Kuula, A. (2006) Tutkimusetiikka. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Kääriäinen, A. (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa H.Forsberg, A. Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia Jyväskylä: PS-Kustannus, 48–49.

Laakso, R.(2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallissalan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisusarjan julkaisu nro. 73. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy

Laiho, K. (2007) Sijaishuolto. Teoksessa Kananaja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P.& Seppänen, M.(toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 158–159.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812

Laurila, A. (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti kokemuksia ja ajatuksia. Jyväskylä: Kirjapaja.

Lastensuojelun keskusliitto 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. (www.finlex.fi)

Mahkonen, S. (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Määttä, K.(toim.)(2007) Vanhempainrakkaus, Suurin kaikista. Teoksessa Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki:Gummerus, 220-235.

Perhehoitolaki 312/1992.

Perhehoitoliitto. Saatavissa: www.perhehoitoliitto.fi. Viitattu 6.4.2014

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (2005) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi

Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3

Pösö, T.(2012) Lapsen etu, oikeuden ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Leena Autonen-Vaaranemi & Hannele Forsberg (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.

Rautiainen, M. (toim.) (1999) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto

Rousu,S. & Holma, T. (1999) Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Helsinki: Suomen Kuntaliitto

Räty, T. (2012) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2painos. Helsinki: Edita Publishing Oy
Räty, T.(2010) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. helsinki:Edita Publishing Oy

Saastamoinen, K.(2008) Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita

Saastamoinen, K. (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki:Edita
Sosiaaliportti. Saatavissa: www.sosiaaliportti.fi. Viitattu 6.4.2014

Tamminen, T. (2001) Poikkeavat kiintymyssuhteet. Teoksessa Sinkkonen, J & Kalland, M.(toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 234–249.

Taskinen, S. (2003) Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Saarijärvi: Stakes. Oppaita 33.

Taskinen, S. (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes Oppaita 65. Helsinki

Taskinen, S. (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki. Wsoypro

Ten Have, P. (2004) Understanding qualitative research and Ethnomethodologia. London:

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2014

Viitattu 6.4.2014. <http://www.stakes.fi/tilastot/aiheittain/lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>.

Tervonen-Arnkil, K.(2008)Sijaisperheen intensiivinen tukeminen. Teoksessa J.Ketola(toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 147–159.

Tervonen-Arnkil, K. (2001) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16 Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Tuovila, P. (2008) Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–49.

Valkonen, L. (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Helsinki: Stakes.

Valkonen, L.2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella. Teoksessa J.Ketola(toim.)Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–117.

Valtakunnalliset lastensuojelun laatusuosituks 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (2004) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 18. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.